

KAKO JE IVAN LUČIĆ PRIKAZAO DOLAZAK
SLAVENA U DJELU *DE REGNO DALMATIAE ET CROATIAE*

Bruna Kuntić-Makvić

Pisca i djelo nije potrebno predstavljati. Popis radova koji se bave Lučićem i njegovim povjesničarskim djelima prilično je opsežan.¹ *De Regno* se ne ističe samo kao vrhunsko dostignuće svoga autora, već kao vrhunsko dostignuće tadašnje evropske historiografije.² U domaćim okvirima *De Regno* je Lučiću odavna pribavilo naslov »oca hrvatske povjesnice, hrvatskog Herodota«, i — mnogo određenije — »utemeljitelja (oca) hrvatske kritične historiografije«.³

Problematika dolaska Slavena na današnji južnoslavenski prostor urodila je u modernoj historiografiji obilnom znanstvenom produkcijom, za koju su karakteristične vrlo raznovrsne teze i velike varijacije predloženih rješenja. Dijelom je tome uzrok i oskudica građe.

Ovom prigodom želimo pratiti kako je autor prvog djela hrvatske kritičke historiografije u XVII stoljeću postavio, prikazao i razriješio probleme iz tog kruga. Izložiti ćemo njegov prikaz, registrirati koju je građu upotrijebio i usporediti rezultate njegova kazivanja s rezultatima moderne historiografije. Pri tome dakako valja imati na umu da se od pisca XVII stoljeća mora u prvom redu očekivati utvrđivanje događajne faktografije, te se i usporedba može vršiti samo u tom okviru, ukoliko ga on ne prekorači.

¹ Bibliografiju o I. Lučiću i njegovu bibliografiju do 1978. godine dao je M. Kurelac u izdanju I. Lucić, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, Split 1979, Čakavski sabor, 42—61.

² Usp. M. Kostrenčić, Ivan Lucius — Lučić — povodom 300-godišnjice djela *De Regno Dalmatiae et Croatiae*, Zbornik Historijskog instituta JAZU u Zagrebu vol. 6/1969 (dalje: Kostrenčić, Ivan Lucius), 7; M. Kurelac, Ivan Lucić — povjesničar, život i djelo — prikaz u izdanju iz bilj. 1, str. 32; J. Stipišić, Uvodna riječ prevodioca izdanju iz bilj. 1, str. 7.

³ Prvu mu je titulu dao V. Klaić, *Povijest Hrvata I*, Zagreb 1889 — reprint Zagreb 1980, Matica hrvatska (dalje: V. Klaić, *Povijest*), 21; druga potječe od F. Šišića, *Hrvatska povijest od najstarijih dana do potkraj 1918*, sv. I: *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb 1925 (dalje: Šišić, *Povijest*), 29. I spacioniranje je Šišićevo.

Kao prvi uvjet kojemu treba udovoljiti da bi se moglo jasno pisati o Dalmaciji i Hrvatskoj, Lučić je u tiskanom uvodu prve knjige *De Regno* postavio definiranje razlika u značenju pokrajinskih naziva u Iliriku od najstarije prošlosti.⁴

U prvih šest poglavlja prve knjige riješio je zacrtati zadatak, bilježeći promjene u značenjima tih naziva sve do izmaka antike. U šestom je poglavlju zapravo segnuo i preko Justinijanove vladavine (527—565) sve do Mauricijeve (582—602) i pozvao se već na ranosrednjovjekovne i bizantske izvore,⁵ ali samo onoliko koliko mu je trebalo da bi fiksirao značenje pokrajinskog nazivlja u Iliriku pred seobu naroda.

Utvrдио je da se tada naziv »Ilirik« primjenjuje na pokrajine nekadašnjeg Istočnog Ilirika (prefektura Ilirika, op. a.), dok se nazivom »Dalmacija« pokrivaju dijelovi bivšeg Zapadnog Ilirika. Na taj prostor upravljat će pažnju, dok pokrajine Istočnog Ilirika izlaze iz sfere njegova interesa. Kako je zamišljao vanjske i unutarnje granice relevantnog područja pred seobu naroda, pokazuje uz tekst šestog poglavlja i četvrta geografska karta koju je priložio djelu *De Regno*.

Sama Dalmacija po njegovu se mišljenju dijeli uzdužno na primorsku i kopnenu, linijom koja teče planinama Albijem, Bebijem i Ardijem, tj. Velikom i Malom Kapelom, Plješevicom i Dinarom. Vanjska joj granica na zapadu prati rijeku Rašu i dopire do Save zapadnom obalom rijeke koja je na Lučićevoj pojednostavnjenoj karti drugi južni pritok Save ucrtan zapadno od Kupe, a predzadnji koji je uopće ucrtan. Ili je Krka, ili mala Mirna. Sava je sjeverna granica odatle do ušća u Dunav. Istočna granica teče od toga ušća sredinom međurječja Drine i Morave na Bijeli Drim i dalje Drimom do mora.

Čitavo međurječje Save i Drave, od linije koja bi se od ušća Krke (ili Mirne) povukla sa Save ravno na Dravu na zapadu, pa do Dunava na istoku, smatra Panonijom Savijom. Preostale tri panonske pokrajine ucrtava sjeverno od Drave. Prvu i Drugu Panoniju ucrtao je jednu kraj druge odmah uz lijevu obalu rijeke, a Valeriju sjeverno od njih obiju, zaokruženu dunavskim

⁴ I. Lucius, *De Regno Dalmatiae et Croatiae*, Amsterdam 1668, Blaeu (dalje: *De Regno* 1668), 1. Tekst uvoda nije podijeljen u stupce kao ostali tekst. U ovom radu citate iz Lučićeva djela određujemo brojem stranice, po potrebi i stupca i retka u navedenom izdanju. Koristili smo se primjerkom iz knjižnice Arheološkog muzeja u Zagrebu (sign. 2175°, XXIV, 210) i vlastitim Lučićevim primjerkom izdanja iz 1666. s autografskim ispravcima, koji se čuva u biblioteci samostana sv. Frane u Šibeniku (sign. Z-x-8).

⁵ Redom kako se pojavljuju u tekstu to su Jordan (VI st.), Kasiodor (o. 490 — nakon 580), Prokopije (kraj V st. — 562), Menandar Protektor (sred. VI — poč. VII st.), *Historia miscella* (Eutropije, Pavao Đakon i Landolf — posljednji kompilira i nastavlja oko g. 1000), Teofilakt Simokata (VII st.), pisma pape Grgura I Velikog (540—604, papa od 590), Stjepan Bizantinac (VI st. ?) i Konstantin Porfirogenet (905—959, vladar od 912). Svi osim Stjepana Bizantinca pojavljuju se i u tekstu koji ćemo pratiti.

koljenom.⁶ Njihova je istočna i sjeverna granica dakako Dunav, a zapadnu Lučić niti detaljnije opisuje, niti ucrtava na kartu.

Pri tome je registrirao činjenicu da se naziv »Dalmacija« može u to doba, osobito kod bizantskih pisaca, protegnuti i na Panoniju Saviju, pa i do Dunava.

To je polazna pozicija s koje će jasnije moći izlagati o pomicanju naroda na prostoru iliričkih pokrajina od V do VII stoljeća, usredotočujući se prije svega na onaj dio svoje »primorske Dalmacije« koji će ući u kraljevstvo Hrvata. I to valja imati na umu, prvo zato da bi se moglo točno razumjeti njegovo izlaganje, a zatim zato što će o seobi Slavena govoriti onoliko koliko bude smatrao potrebnim iz perspektive toga područja.

1. Lučićev prikaz

- O razdoblju seobe naroda Lučić piše u sljedećih pet poglavlja prve knjige:
VII: Kako su različiti barbari napali i zaposjeli Dalmaciju i kako ju je Justinijan ponovo osvojio zajedno s Italijom (38—39)
VIII: Kako su Slaveni opustošili Dalmaciju (40—41, 2, 14)
IX: Kada su Avari ili Slaveni zaposjeli Dalmaciju i razorili primorske gradove (41, 2, 16—43, 1, 28)
X: Obnova nekoliko dalmatinskih gradova (43, 1, 30—44, 2, 8)
XI: Hrvati i njihovo krštenje (44, 2, 10—47, 1, 2)

Već se iz naslova može naslutiti da Lučić razlučuje ranije seobe od slavenske, unutar slavenske seobe fazu pljački od faze naseljavanja, da o Hrvatima govori odvojeno, a odvojeno o Slavenima općenito.

Potrebno je to detaljnije prikazati.

Ponovivši na početku VII poglavlja da Dalmacija čuva svoje ime za čitavo vrijeme seoba, i pozvavši se pri tom na Kasiodora i Prokopija, Lučić na temelju literature i izvora formulira prvi problem: dataciju slavenskog zaposjedanja Dalmacije:

- autori prema pismima pape Grgura iznose da su Slaveni ušli u Dalmaciju za vladavine Mauricija ili Foke;
- zajedničko je mišljenje pisaca da su Dalmaciju tada zaposjeli i da su potom na njenom području uvedeni novi pokrajinski nazivi;
- u 29. i 31. poglavlju *De administrando Imperio* Konstantina Porfirogeneta može se naći drugačiji podatak: Avari (koje car naziva i Slavenima) opustošili su Dalmaciju u Heraklijevo vrijeme, a za vladavine istoga Heraklija pobijedili su ih i istjerali odatle Hrvati i Srbi (38, 1, 15—25).

⁶ Očite su razlike prema onome što se danas može naći u svakom povijesnom atlasu. Lučić se ne snalazi u kasnoantičkoj potpodjeli provincija. Termin »Prevalitana« uopće ne registrira, pa i ne odvaja to područje od Dalmacije i nije svjestan da se ono našlo među pokrajinama Istočnog Ilirika. Zato mu granica Dalmacije u vrijeme dolaska Slavena leži istočnije no što bi trebalo. Nazive panonskih pokrajina poznaje, ali ih krivo raspoređuje. Tzv. »Laterkul iz Verone«, bitan izvor za podjelu provincija u kasnom Carstvu, otkriven je, objavljen i valoriziran prekasno za »De Regno«. Neke druge razlike nisu morale o tome ovisiti, npr. to što Lučić Dalmaciju i Panonije razgraničuje Savom, dok se danas granica povlači južnije od toka rijeke, obroncima bosanskih planina.

Bilješka na margini pokazuje da pod onim »autori« i »pisci« iz prvih dviju stavki Lučić razumijeva više literaturu negoli izvore, pogotovo gleda li se iz perspektive njegova doba: to su *Flavius Blondus* (Flavio Biondo, 1388—1463), *Marcus Antonius Sabellicus* (Marcantonio Sabellico, 1434—1503) i *Caesar Baronius* (Cesare Baronio, 1578—1607).

Iz preliminarnog suprotstavljanja Porfirogenetova pisanja njihovome za sada je sigurno samo da Lučića smeta kronološka razlika onoga što se uvriježilo u literaturi prema onome što iznosi Porfirogenet. Mauricije ili Foka značilo bi okvirno 582—610, s Heraklijem se zbivanja mogu pomicati do 641. Kasnije će se pokazati da su već ovdje nagoviješteni i drugi problemi. No za sada Lučić ostavlja jezgrovito formulirano pitanje (11 redaka) ovakvo kako jest, ističući da je za razumijevanje prilika u Dalmaciji nužno pratiti relevantna zbivanja kod njezinih susjeda: u Italiji, kod Franaka i kod Huna. Zbivanja u Dalmaciji želi dakle razjašnjavati u okviru šireg povijesnog konteksta.

Ostatak poglavlja posvećen je tome korisnom ekskursu u opću povijest. Kronološki zahvaća unatrag, do pada Zapadnog Carstva, a zatim pruža pregled zbivanja do konca Justinijanovih osvajanja.

Lučić je u izlaganju pažljivo isticao situacije kad su se vladari u susjedstvu Dalmacije jedni protiv drugih služili savezništvom s trećim ili poticanjem napadaja sa strane, npr. pokušaj cara Anastazija (491—518) da u Francima nađe ustuk ostrogotskim pretenzijama na Panoniju, ili Vitigisov (o. 535—540) poticaj Perzijancima da se pokrenu s istoka protiv Justinijana u vrijeme borbe za Italiju.

U taj okvir smješta Prokopijev citat o provali Slavena u Ilirik, za koju sam Prokopije pomalo sumnjiči Totilu (541—552). Na marginu stavlja dataciju u 548, i pretpostavlja da je tada i Dalmacija pretrpjela nalet Slavena, »možda prvi put« (39, 1, 45—39, 2, 4).

Završava s rekonkvistom spomenuvši Narsetovo uređenje Italije (na margini: 557), a onda pokazuje čemu je neposredno imalo poslužiti ovo izlaganje: logikom opisanih i izvorima zajamčenih zbivanja potiru se kombinacije o tome da bi Atila Hunski bio razoritelj Salone i da bi Slaveni bili isto što i Goti (39, 2, 20—48).

S obzirom na zgusnut sadržaj, u ovom poglavlju Lučić nije spomenuo mnogo izvora. Javljaju se praktički samo kad je riječ o budućim južnoslavenskim krajevima: Komēs Marcelin (VI st.) uz Teodorihove aspiracije na Panoniju, Prokopije uz djelatnost Justinijanovih generala u Dalmaciji i prodor Slavena, »Ugarski anali« kao podloga izmišljotinama o Atili, Pop Dukljanin (sred. XII — poč. XIII st.) i Toma Arhidakon (o. 1200—1268) radi povezivanja Slavena s Gotima. Literatura je spomenuta samo u vezi s dva posljednja problema: Biondo i *Antonius Bonfinius* (Antonio Bonfini, o. 1434—1503) koji crpu iz »Ugarskih anala«,⁷ te Mavro Orbini (sred. XVI st. — 1611) i Jakov Lukarić (1551—1615) u vezi s Dukljaninom.

⁷ »Ugarskim analima« Lučić je mogao nazvati više djela, te nije posve jasno na što ovdje misli. Nije se naime služio samo tiskanim verzijama različitih kronika ili povijesnim djelom I. Thuroczija (izdanjem iz 1600), nego i rukopisima koje je uspoređivao s tiskanim varijantama. U »De Regno« se mogu naći poimenični citati

Što se tiče Slavena, postavljena su i jezgrovito riješena dva problema koja nisu bila naznačena na početku: datiran je prvi upad u Dalmaciju i poništena etnička identifikacija s Gotima.

Ni početak VIII poglavlja ne donosi još rješenja za problem postavljen na početku sedmog. Lučić po istom programu nastavlja pratiti zbivanja u susjedstvu Dalmacije. Okosnica su sada Langobardi, a uz to bilježi zbivanja kod Franaka i Avara. I dalje brižno registrira zakulisne političke igre, primjerice Mauricijev (582—602) poticaj Francima da napadnu Langobarde. Spomenuvši od izvora samo Pavla Đakona (VIII st.), stiže tako do izravnog sukoba Bizanta s Agilulfom o. 600. godine. Podsjeća da je to vrijeme kad autori prema pismima pape Grgura datiraju slavensko zaposjedanje Dalmacije.

Još uvijek nije doveo izlaganje do točke gdje se to može razriješiti: budući da je opazio kako u Porfirogeneta nazivi »Avari« i »Slaveni« funkcioniraju i sinonimno, smatra prvo potrebnim odrediti što su Avari. Posluživši se

Thuroczyja, i ovakvi kao ovdje — »Ugarskih anala«. Čini se već po tome da se radi o različitim stvarima, štoviše, kako Lučić smatra da su iz tih »Ugarskih anala« crpli Biondo i Bonfini, mora misliti na nešto starije od Biondova stvaralačkog perioda, između 1446. i 1463. godine. I tako ostaje više mogućnosti, a budući da u razmotrenim dijelovima Lučićeva izlaganja nema reprodukcije teksta iz »Ugarskih anala«, ne može se ovdje ništa precizirati. Ipak, kako je riječ o nečemu što je mogao poznavati Biondo, nismo skloni ići unatrag dalje od XIV st., preciznije od vremena Ludovika Anžuvina, kad je komunikacija između ugarskog dvora i Italije morala biti takva da je pogodovala prijenosu kulturnih dobara. Radilo bi se o nekom primjerku »Kronike« Marka de Kalta, stolnobiogradske kustosa i dvoranina Ludovika I između 1358. i 1376. godine, čije je djelo poznato po rukopisu iz Beča (Chronicon pictum Vindobonense ili Képes krónika, o. 1358), ili o nekom s njome usko povezanom tekstu.

U prilog ovome navodimo iz trećeg poglavlja III knjige »De Regno« (O djelima Kolomana, kralja Ugarske i Hrvatske) dio teksta gdje su zajedno spomenuti rukopis i Thuroczy, a Lučić je reproducirao i dio izvornog teksta koji odgovara Kaltovom: »Ex eis autem quae manuscriptus Codex, et ex eo Thuuroczy iisdem verbis referunt de Colomano iste Dalmatiae Regnum occiso suo rege, Petro nominato, in montibus Peter gozdia Hungariae adiunxit;...«

/112, 2, 2 i d. (ovo je završetak citata; potcrtavanjem označujemo Lučićev kurziv, kojim ističe citate)/

Tekst je gotovo identičan s Kaltovim, kako ga reproducira N. Klaić, Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku, Zagreb 1975 (dalje: Klaić, Povijest), 48, bilj. 142: SS rerum hungaricarum I, 433: »Iste Dalmacie regnum occiso suo rege Petro nominato in montibus Petergozdia Hungariae adiunxit.«

Budući da Lučić distingvira Thuroczyja, koji — kako se zna — crpe iz Kalta, od rukopisnog kodeksa, i budući da ističe kao posebitost da o ovome kazuje istim riječima, rukopis koji je imao pod rukom morao se uočljivo razlikovati od Thuroczyjeva djela na nekim drugim mjestima. Drugim riječima, Lučić nije poznavao Kaltov izvještaj samo Thuroczyjevim posredništvom. O rukopisima »Képes krónike« od kojih se jedan čuva i u Vatikanu, a jedan u Padovi, v. uspoređeno izdanje, sv. II, str. 7. Usp. izdanje: »Képes Krónika — Chronicon pictum«, B. Dercsényi — K. Csapodiné-Gardony — L. Mezey — L. Geréb, vol. I i II, Budapest 1964, Magyar Helikon Könyvkiadó; literatura: F. Rački, Povjestnik Ivan Lučić Trogiraniin, Rad JAZU vol. 49/1879, 79; F. Rački, »Scriptores rerum Chroaticarum« pred XII stoljećem, Rad JAZU 51/1880 (dalje: Rački, Scriptores), 195—198; F. Šišić, Priručnik izvora hrvatske historije dio I, čest 1 — do g. 1107, Zagreb 1914 (dalje: Šišić, Priručnik), 305 i 410.

svjedočanstvima Euagrija Skolastika (o. 536 — kraja VI st.), Teofilakta Simokate, Nicefora Kalista (poč. XV st.) i ponovo Pavla Đakona pokazuje da ih nitko ne izjednačuje sa Slavenima. Registrira pobjedu što su je zajedno s Langobardima odnijeli nad Gepidima, i utvrđuje da su ušli na langobardsko područje u Panoniji kad su se ovi otputili u Italiju. Želi zatim odrediti kakvi su bili uzajamni odnosi Avara i Slavena. Definiira ih izričito kao savez, i to takav na kojemu se zasniva snaga Avara: oni su izuzetno ojačali pripajajući si Slavene koje su zatekli uz Dunav.

Utvrdivši ovo, vraća se Agilulfu, koji je stiješnjen između Franaka, Bizanta i vlastitih buntovnih vojvoda pozvao u pomoć Avare i njihove saveznike Slavene, te su zajedno opustošili Istru. Kao izvor dvaput je spomenut Pavao Đakon.

Konstatira kako se čini da papa Grgur piše upravo o tim Slavenima, pa konačno prelazi na citat papinog pisma salonitanskom biskupu Maksimu, gdje je riječ o Slavenima koji su već preko Istre počeli prelaziti u Italiju i predstavljaju prijetnju za naslovnikov kraj. Dodavši tome dva Zonarina (kraj XI — sred. XII st.) citata o miru što ga je Mauricije sklopio s kaganom, a kagan prekršio, Lučić rezimira kako se mora smatrati dokazanim da je i Dalmacija tada bila opustošena zajedno s Istrom i ostalim Ilirikom, a na temelju daljnjih izvora (»Miješana povijest«, Teofilakt Simokata) pokazuje da se to u Mauricijevo doba ponavljalo u više navrata.

Zaključak je ovog poglavlja *De Regno* doista odrešit:

»Prema tome se može reći da su Avari i Slaveni češće opustošili Dalmaciju, a ne može se tvrditi da su je zaposjeli. Snage Carstva nisu još bile zauzete u Aziji, bile su jake u oba Ilirika i često su pobijedile iste te Avare i Slavene ne samo u Dalmaciji, nego i uz Dunav i preko njega. Zar bi im onda dopustile da zauzmu Dalmaciju? Iz pisama pape Grgura ne može se zaključiti da je Dalmacija bila zauzeta. Grgur spominje samo da su Slaveni ušli u Istru i da prijete Dalmaciji, ne da su je zauzeli. Napokon, iz slijeda se njegovog pisma razumije da Dalmacija nije bila tako slaba da bi se bojao zauzeća gradova, osobito primorskih. To potvrđuju i njegova kasnija pisma, upućena 602. Ivanu biskupu Justinijane Prime i skodritanskom biskupu Konstantinu o Pavlu dioklijskom biskupu, a isto tako i istarskom biskupu Firminu. U njima nema ni riječi o Slavenima. Grgur se dakle slaže s Pavlom Đakonom da su Slaveni tada opustošili Istru, ali nipošto nije jasno da su zauzeli Dalmaciju. Valja zaključiti da se to dogodilo kasnije, i ispitati kada.«

(41, 1, 51—41, 2, 14)

Rezultat je dakle osmog poglavlja konstatacija da do 602. Slaveni nisu niti zaposjeli Dalmaciju, niti poduzimali veće bojne pothvate kao što bi bilo osvajanje gradova. Radi se o periodu pljačkaških zaleta na kojima su Slaveni u položaju avarskih saveznika, štoviše — Lučić tumači djelotvornost Avara savezništvom sa Slavenima.

On je u biti opisao funkcioniranje avarsko-slavenskoga plemenskog saveza s akcentom na tipičnoj manifestaciji odgovarajućeg stupnja društvenog razvoja: na pljačkaškim pohodima koji su *de facto* privredna grana takve strukture. Takvo djelovanje Avara i Slavena stavio je u širi povijesni kontekst, a pomoću njega i činjenica koje je analizom izveo iz građe, dao mu je i prvi kro-

nološki okvir: od 548. do 602. Time su Grgurova pisma otpala kao izvor za slavensko zaposjedanje Dalmacije, a Mauricijeva je vladavina nestala iz kombinacije kao period kad su se Slaveni mogli tu potpuno smjestiti. Riješen je dio problema jasno postavljenog na početku sedmog poglavlja. Treba još isključiti Fokinu vladavinu i preciznije datirati naseljavanje u tri desetljeća Heraklijeve.

To će Lučić obaviti tijekom devetog poglavlja. Na njegovu početku suočuje čitaoca s tri izvora doista osnovna za to pitanje: s Konstantinom Porfirogenetom koji spominje da su Avari ili Slaveni zaposjeli Dalmaciju za Heraklijeve vladavine, s Anastazijem Bibliotekarom (IX st.) koji pripovijeda kako se papa Ivan IV pobrinuo da se otkupe zarobljeni Dalmatinci i da se u Rim prenesu svetačke moći, i s Tomom Arhidakonom koji govori i o tome, i o padu Salone.

Budući da se ti izvori međusobno potkrepljuju, deducira Lučić, može se dokazati da je Dalmacija nekako u to vrijeme bila zauzeta. Naglašava da pontifikat Ivana IV koincidira s Heraklijevom vladavinom. Time je već isključio Fokinu, a ujedno se unutar Heraklijeve orijentirao prema završnom razdoblju: Ivan IV je papa 640—641.⁸

No bit će i određeniji: postavlja pitanje koji je uzrok potakao Avare ili Slavene da zauzmu Dalmaciju za Heraklijeve vladavine, i kakva im se pogodnost za to upravo tada pružila. Traži dakle i tome zbivanju širi povijesni kontekst,

»...jer svaki pravičan procjenjivač mora smatrati da im nije bilo lako zauzeti osobito primorske gradove koji su bili snažniji od ostalih i imali su pri ruci pomoć«.

Razmotrit će stoga tijekom Heraklijeve vladavine, odnose s Langobardima s kojima nema sukoba do Rotarija (po Lučiću, on vlada od 638), s Avarima koji doduše intenzivno navaljuju, ali se s njima uvijek obnavlja mir, situaciju u Aziji gdje se kao protivnici nakon Perzijanaca pojavljuju i Saraceni. Osobito će istaknuti zajedničku protubizantsku akciju s istoka i zapada u kojoj su se pod Carigradom povezali Avari, Slaveni, Bugari, Gepidi i Perzijanci. Jedini izvor koji u ovom kratkom pregledu spominje je »Miješana povijest«.

⁸ Za ovo razdoblje datumi variraju koju godinu i u modernoj literaturi. Pontifikat Ivana IV uglavnom se datira do 641. godine (npr. Šišić, Priručnik 117). Tako prema Baroniju čini i Lučić, što će se vidjeti nešto dalje. Međutim, primjerice u Općem šematizmu katoličke crkve u Jugoslaviji, Zagreb 1974, 18, zaključna je godina Ivanova pontifikata 642; tako i V. Klaić, Povijest 48, i G. Novak, Nekoja pitanja iz istorije srednjovjekovnog Splitskog, Starohrvatska prosvjeta n. s. II, 1—2, Zagreb-Knin 1928. (dalje: Novak, Nekoja pitanja), 19. Takvih ćemo pomaka u Lučićevu izlaganju nalaziti i dalje. Već ovdje u nastavku pomaknut je početak Rotarijeve vladavine u 638. godinu, dok se danas obično datira u 636. Dok se god može utvrditi na koje točno događaje Lučić misli, ne treba u pomacima datacija gledati nikakvu manu njegova kazivanja. Većina ih nije posljedica niti nemara ili neznanja, niti greške. Podrijetlo im je najčešće u drugačijem vremenskom proračunu iz literature kojom se Lučić služio.

Na red dolazi smiona, ali logično izvedena pretpostavka da je Rotarije potaknuo Avare ili Slavene neka nasrnu na bizantski teritorij, uz nju još smionija da su podstrekači po primjeru Perzijanaca mogli biti i Saraceni, i napokon posve realistična da su Avari i Slaveni sami od sebe i ravnajući se po vlastitom interesu.

»ugrabili priliku kad su vojske Romana bile poražene u Aziji, pa su napali Dalmaciju koja je ostala bez vojnika, i to ne više prepadima kao prije, nego sa snažnijom bojnomo spremom« (42, 1, 4—24).

Time je postalo jasno zašto je Lučić u prethodnom tekstu o ranijim razdobljima brižno pratio političke igre dalmatinskih susjeda: analogije su trebale pripraviti teren ovome što je sada pretpostavio, ne pozivajući se — uostalom prilično logično — ni na kakav izvor. Svakako je suzio period kad su Slaveni mogli zauzeti Dalmaciju na svega tri godine, od Rotarijeva dolaska na vlast koji datira 638. godinom, do Heraklijeve smrti 641.

Na dvjema slobodnijim pretpostavkama o langobardskom ili saracenskom poticaju zapravo ne inzistira, ali zato treću i najrealniju potkrepljuje izvorom koji svjedoči kako slab postaje Bizant na evropskoj strani dok mu je vojska okupirana u Aziji. Odabrao je iz Fragmenata Menandra Protektora izvještaj o pravom rasulu koje je na zapadu pratilo vojevanje cara Tiberija (578—582) u Aziji. Budući da je Carstvo tada bilo manje potreseno raznim gubicima negoli u Heraklijevo doba, drži da je prilika za Slavene morala biti još povoljnija: zamišlja Ilirik bez vojnika, a dalmatinske gradove bez građana sposobnih za oružje, razvučenih što Italijom, što Azijom.

Razmišlja o tehničkoj strani zaposjedanja gradova i dopušta si pretpostavku da je u takvoj situaciji moglo Avarima ili Slavenima lako poći za rukom, osobito ako ih je netko podučio toj vještini, što bi vjerojatno trebalo pripisati Langobardima.

Postavlja i pitanje zašto su pridošlice rušili zaposjednute gradove, pa nudi dva odgovora, opet jedan »mašoviti« i jedan racionalan.

Prvi je, kako se moglo i očekivati, u vezi s Langobardima:

— dalmatinski su gradovi mogli biti uništeni njima na korist, da bi se Grcima oduzela ishodišta iz kojih bi mogli podržavati ono što im je preostalo u Italiji.

Drugi je vrlo praktičan:

— vjerojatnim se čini da su osvajači razorili gradove kako ne bi za Dalmatince koji su se povukli na otoke postali uporišta iz kojih bi oni ometali posjed došljaka nad kopnenom Dalmacijom. Pridošlicama su gradovi u ostalom bili od male ili nikakve koristi, jer su po očinskom običaju stanovali u kolibama (42, 1, 39—60).

Slijedi brz pregled triju izvora s početka poglavlja. Detalji iz spisa Konstantina Porfirogeneta, Tome Arhiđakona i Anastazija Bibliotekara nanizani su učestalo s dva zasebna cilja. Jedan je da se kao najvjerojatnije žrtve razaranja istaknu Salona i Epidaur. Usput Lučić još postavlja i rješava neka pita-

nja koja u vezi s tim nameću izvori⁹, pa dodatno spominje i Popa Dukljana i spis *Notitia dignitatum* (sač. redakcija iz oko g. 430). Drugi je cilj konačna datacija pada Salone iz triju glavnih izvora. Uz Tomin izvještaj o pohrani svetačkih moći u Lateranu naznačena je Baronijeva datacija u 640. godinu. Time je period kad je mogla biti razorena Salona skraćen na tri godine, od 638. do 640. Zaključak je ovakav:

*Prema gore rečenom valja radije pretpostaviti da su Avari ili Slaveni zauzeli Dalmaciju u Heraklijevo doba, negoli u doba Mauricija ili Foke« (43, 1, 18—21).

Povezavši zaposjedanje s padom gradova i datirajući sve to u period 638—640, Lučić je razriješio očitu kronološku konfrontaciju između uvriježenih tumačenja toga pitanja i podataka Konstantina Porfirogeneta koju je izvršio na početku VII poglavlja. Uz to je dodao još 26 godina razdoblju pljačkaških pohoda koje je u ranijoj fazi izlaganja doveo do 602. godine, ali s finom distinkcijom: od o. 600. napadi su se intenzivirali. Time je definitivno razriješio i prvi prikriveni problem koji je dao naslutiti na početku sedmog poglavlja: izrazi koje je upotrijebio prikazujući ondje mišljenja u literaturi i Porfirogenetove podatke nagovijestali su uz dataciju u Heraklijevo doba i rekonstrukciju faze napadanja prije faze naseljavanja.

Preostalo mu je još da se oslobodi sintagme »Avari ili Slaveni« kojom se u skladu s Porfirogenetovom upotrebom obaju etnonima gotovo bez iznimke koristio u cijelom desetom poglavlju, počevši od samog naslova. Podsjeća da se Avari izjednačuju s Hunima, pa su bez ikakve sumnje različiti od Slavena. Poziva se na Zonarua i na Teofilakta Simokatu kao svjedoke da su Slaveni bili saveznici Avara, te konstatira da nije čudo što je Porfirogenet pomiješao Avare sa Slavenima i upao u zabunu. To je konačno rješenje drugog prikrivenog problema s početka sedmog poglavlja, gdje je u parafrazi Porfirogenetovih podataka u zagradi dometnuo da car Avare naziva i Slavenima.

Ondje je dao naslutiti još jedno pitanje koje se u ovoj fazi izlaganja izostrilo i sazrelo za odgovor. Naglasio je da su prema Porfirogenetovu izvještaju Hrvati i Srbi u vrijeme istog Heraklija pobijedili i otjerali pustošitelje Dalmacije Avare. Dodavši tome da je zaposjedanje Dalmacije smjestio između 638. i 640, a u čitavom izlaganju od početka sedmog poglavlja do sada nije nijedanput spomenuo niti Hrvate niti Srbe, jasno je da mu je preostao još jedan zadatak: analiza Porfirogenetovih podataka o dolasku Hrvata i Srba.

No zasada mu je preča briga pratiti obnovu dalmatinskih gradova, točnije izložiti o strateškim prednostima položaja Dubrovnika, Splita, Trogira i Zadra, budućih kopnenih točaka bizantske Dalmacije. Tome je posvetio prvu polovinu poglavlja. Izvori su u prvom redu Konstantin Porfirogenet i Toma Arhiđakon

⁹ Lučić zapravo dvoji jesu li gradovi bili razoreni. Uočuje, primjerice, i nijansu u onome što proizlazi iz Porfirogenetova teksta prema izričitom opisu pada Salone kod Tome Arhiđakona. U dijelu teksta devetog poglavlja »De Regno« koji smo ovdje posve ukratko prikazali jer pomalo izlazi iz okvira teme, ta je dvojba i izrečena. Usp. osobito str. 42, 1, 61 i d.; 42, 2, 22 i d.; 42, 2, 49 i d.; 43, 1, 11 i d. Osim toga, u ovim je dijelovima teksta Lučić i podrobnije raspravio neke detalje iz izvještaja Konstantina Porfirogeneta i Tome Arhiđakona i valorizirao ovaj drugi izvor. Na tome se sada nemamo prilike zadržavati.

kon, ali se repertoar zajedno s temom proširuje u zadnjoj trećini poglavlja: postavlja se pitanje konvivencije Slavena i Romana. Lučić zapravo reagira na vijesti Tome Arhidakona o tome kako su carigradski vladari odredbom zaustavili vojvode Slavena u zlostavljanju Splitsana, pa su ovi mogli mirno obrađivati zemlju, a otada se i trgovalo i sklappali su se brakovi. Lučić je britak:

»Ako je slobodno izvesti pretpostavku prema stanju Carstva, čini se da treba reći kako Slaveni nisu nimalo marili za zapovijedi konstantinopolitanskih vladara sve dok su trajali veliki saracenski napadi koji su godinama mučili Carstvo i doveli do opsade samog Carigrada« (44, 1, 39—45).

Tek kad je Konstantin Pogonat sklopio mir sa Saracenima (na margini 667),¹⁰ mogao je Bizant doista djelovati na red oko dalmatinskih gradova. U prilog ovome citira Lučić svjedočanstva Zonare i patrijarha Nicefora (patrijarh 806—815) o mirovnim prijedlozima Avara i drugih zapadnih neprijatelja Carstva nakon sporazuma sa Saracenima. Može se pretpostaviti da su tada i Dalmatinci sklopili mir sa Slavenima, te su mogli mirno obrađivati zemlju — veli Lučić, no njegov realistički duh dodaje:

»osim ako nije uzajamna nužda — potreba za pomorskom robom kod Slavena, a za živežom s kopna kod Dalmatinaca — natjerala i jedne i druge da se sporazumiju i trguju« (44, 1, 61—44, 2, 3).

I dok je u tome prozaičan, čini se na prvi pogled da u pitanju brakova odviše polaže na vjersku pripadnost: izjavljuje — očitito kritizirajući Tomu — da se ne smije govoriti o sklapanju brakova prije no što su Slaveni postali kršćanima. Podsjeća se uzgred da ih Toma smatra Gotima — arijancima i opet uvodi Dukljanina kao uzrok te zablude. Kako je sam ne prihvaća, doista do daljnijega negira sklapanje brakova između gradskih Romana i Slavena. Međutim, valja imati na umu da »sklopiti brak« za nj mora značiti zakonsku vezu s crkvenim blagoslovom i ugovorno reguliranim imovinskim odnosima. Uz takvo se shvaćanje njegova opaska može prihvatiti jer zapravo niječe rani ulazak Slavena među građane romanskih centara.¹¹

Još nešto: otkako je u prethodnom poglavlju »srušio« Salonu i naglasio da je Porfirogenet zamijenio Slavene s Avarima, subjekt o čijem odnosu s

¹⁰ Danas se smatra da pridjevnik »Pogonat« pripada caru Konstansu II (641—668), i godina koju Lučić navodi ne izlazi iz okvira njegove vladavine. Međutim, vladar koji je sklopio mir s Arapima nakon kojega su stigle i mirovne ponude sa Zapada njegov je nasljednik, Konstantin IV (668—685). Budući da Lučić reproducira izvještaje Nicefora i Zonare, sigurno je da misli na mirovne ugovore tog vladara. Do zabune je došlo jer se pridjevnik »Pogonat« dodjeljivao i njemu, a problem kojem caru doista pripada riješen je tek u novije doba. Usp. G. Ostrogorski, Istorija Vizantije, Beograd s. a. (1970) — dalje: Ostrogorski, 129. s bilj. 2.

¹¹ Slavene je Lučić »doselio« između 638. i 640; kako će se vidjeti, pledira za krštenje između 685. i 695. Prema tome, predviđa nekih pedesetak godina unutar VII stoljeća za takvo stanje, ali i u tom periodu pretpostavlja intenzivno komuniciranje došljaka i starosjedilaca u gradovima zbog obostranih potreba i uzajamne koristi.

Romanima govori isključivo su Slaveni. Kako pak prihvaća Porfirogenetovu vijest da su Avare potisnuli Hrvati i Srbi, što će datirati još kasnije, znači da prisutnost Avara u Dalmaciji zamišlja kao prilično slabo izraženo vrhovništvo.

Tek nakon svega ovoga dolazi na red u jedanaestom poglavlju obrada Konstantinovih podataka o dolasku Hrvata i Srba.

Nema uvoda, već je čitaocu u 33 početna retka predstavljen opis dolaska Hrvata iz 30. poglavlja *De administrando Imperio* zajedno s odgovarajućim dijelom 31. poglavlja gdje se spominje i dolazak Srba. Lučić se prvo bavi manjim problemima iz tih tekstova:

a) Oblik imena »Hrvati«

Uspoređuje grčku i latinsku grafiju i odgovarajuće izgovore sa stvarnim slavenskim izgovorom koji drži mjerodavnim. Čini se da mu je cilj dokazati da se uvijek radi o istoj riječi koja označuje isti narod, te valja pretpostaviti da je o tome u literaturi njegova doba bilo nekakve diskusije o kojoj se on ne izjašnjava direktno (44, 2, 46—45, 1, 3).

b) Značenje imena »Hrvati«

Odrešito odbacuje Porfirogenetovo tumačenje:

»A da bi se pak 'Hrobati' jezikom Slavena nazivali 'onima koji imaju mnogo zemlje'? Slavenska je riječ 'Hrvati' vlastito ime naroda i ne znači ništa drugo« (45, 1, 3—6).

c) Oblik, značenje i Porfirogenetovo shvaćanje naziva *Βελοχρωβατοι* i *Βελοχρωβατια*

Vrlo je zadovoljan grafijom, koja — prema tome čita li se na početku -b- ili -v-, odražava i značenje »bijeli« i značenje »veli«, »veliki«. Oba se pak značenja usporedo u Porfirogeneta javljaju i na grčkom (45, 1, 6—21).

Sada dolazi na red veći problem: lokaliziranje Velike ili Bijele Hrvatske, odnosno ispitivanje o ishodištu Hrvata i Srba. Taj je dio teksta koncipiran potpuno drugačije nego bilo što u dosadašnjem izlaganju. Lučić daje pregled ideja koje je zatekao u literaturi, dodajući svakoj ponešto vlastito. Izražava se prilično neodređeno, te nije posve jasno što je originalno njegovo, a što preuzeto. Svagdje kao da mu se ponešto sviđa, a ponešto ne.

a) Zakarpaće

— Porfirogenet pod Franačkom razumijeva Njemačku, pod Turskom Ugarsku, a pod Velikom Hrvatskom prostranu Sarmatiju, tj. Poljsku. Zbog toga i piše da Hrobati-Sarmati imaju mnogo zemlje. Njihovo boravište iza Bagibarije dokučuje se tumačenjem te riječi. Ona je slavenska, ali je iskrivljena na grčki način, a trebala je glasiti *Βαβταορηλα* — (*babtia oria* — Lučićeva transkripcija, op. a.). To su »Babje gore«, latinski *Vetulae, Vetularum montes* — jedan od naziva za Karpate. Čini

se da Porfirogenet daje naslutiti da su Hrvati došli iz Sarmatije koja se sada naziva Poljskom, ili iz Češke. Čini se da to podupiru i pisci o češkoj i poljskoj povijesti koje prenosi Kromer (*Martinus Cromerus*, 1512—1589) (45, 1, 21—39).

b) Povolžje

— vjerojatnijim izgleda Kromerovo vlastito mišljenje da su Srbi prešli u Evropu iz azijske Sarmatije zajedno sa svojim susjedima Bugarima koji se tako zovu po Volgi.

Osobito se čini vjerojatnijim to više, što su jezici Slavena koji stanuju u Češkoj, Poljskoj, Litvi, Kranjskoj, Štajerskoj i Koruškoj različiti od jezika onih koji stanuju u Slavoniji, Hrvatskoj, Bosni i Srbiji. Njihov je govor sličniji Bugarima i ostalim Istočnim Slavenima, a i čišći je — osobito govor Bosanaca (45, 1, 39—48).

Čini se da će prekinuti, jer ističe da je podrijetlo naroda nesiguran predmet na kojemu se ne treba zadržavati niti o njemu duljiti. Pa ipak reagira na još jednu skupinu ideja.

c) Podunavlje

— Kromer piše da su Slaveni pristigli s istoka u Mauricijevo doba, a »drugi« (Lučić ih ne imenuje, op. a.) prema Jordanu i prema »drugim izvorima« (isto, op. a.) vjeruju da su Slaveni pod drugim imenima stanovali oko Dunava. Jesu li Slaveni prije Mauricija (prije 582, op. a.) mogli nastaviti oba Ilirika ili neki njegov dio?

Ptolemej (2. trećina II st.) stavlja Srbe u azijsku Sarmatiju blizu Volge. Prema tome Kromer i iznosi vrlo vjerojatnu pretpostavku da su odande sa susjedima Bugarima pristigli u Evropu.

Herodot (o. 484—424 p. n. e.), Skimno,¹² Strabon (o. 64. p. n. e. — o. 19. n. e.) i Ptolemej stavljaju u Meziju s ove strane Dunava pleme Krobiza.

»Jesu li oni isto što i naši Hrvati, pa su ih Bugari potisnuli sa sjedišta i oni su postupno potiskujući druge zajedno s Besima zaposjeli područja Hrvatske i Bosne? Kako to nitko sve do sada nije rekao, nije potvrđeno, a ne bi se moglo niti zanimati kad bi tko to spomenuo.

Ne čini se naime nemogućim da su Slaveni pod drugim imenima od starine stanovali i s one i s ove strane Dunava. Niti je Dunav bio neprelazan, niti tako brižno čuvan da tijekom vremena ne bi mogli isti narodi stanovati na obje njegove strane« (45, 2, 4—15).

Lučić je na prvom mjestu lokalizirao Bijelu Hrvatsku u Češku ili Poljsku, no kao da nije zadovoljan mogućnošću da to bude ishodištem Hrvata. U drugom dijelu ovog teksta počinje pisati kao da će iznijeti drugačiju pretpostavku (»vjerojatnijim se čini«). Međutim, riječ je o Kromerovu mišljenju o Srbima. O Hrvatima ni riječi, dok ih Lučić po svemu sudeći sam ne doda u razmišljanju o jezicima koje je vjerojatno njegovo vlastito. To bi dakle značilo da pledira za istočnije ishodište i jednih i drugih.

¹² Skimno — geograf rodom s otoka Hija, s prijelaza III/II st. p. n. e. U Lučićevo se doba pod njegovim imenom citirala »Periegeza« anonimnog autora s kraja II st. p. n. e., danas obično označena kao Pseudo Skimnova. O tome je spisu i ovdje riječ.

Treći dio ovoga teksta donosi potvrde takvome dojmu. Krobizi i Besi ne predstavljaju problem: to su antička imena s područja Mezije i Trakije, i Lučić zapravo protestira protiv običaja svoga doba da se po zvukovnoj sličnosti i bez ozbiljna opravdanja povežu sa suvremenim narodima.¹³ Upozoravajući da je takva identifikacija nedokaziva, odbacuje i preranu dataciju prisutnosti Slavena u spomenutim pokrajinama koju bi za sobom povlačili navedeni antički izvori (V, II st. p. n. e. i II st. n. e.).

Krobizi i Besi u prvom su nam redu indikator da Lučić sada razmišlja o donjem toku Dunava. Bitno je ono što piše oko toga.

Prvo: on doista odobrava Kromerove postavke o Srbima na Volgi i o njihovu dolasku u vezi s Bugarima.

Drugo, ima na umu predodžbu da su budući stanovnici Hrvatske i Bosne mogli napredovati na te prostore pod pritiskom Bugara. Prema gore rečenom, treba u tom procesu naći mjesta i za Srbe. Prema tome bi potpun lanac pri-došlica kakav Lučić sugerira bio Hrvati — Bosanci — Srbi — Bugari. Posljednji daju potisak, a ne moraju još biti ni blizu krajeva gdje su prouzročili gibanje prvih. Sve bi skupa, s obzirom na Bugare i redosljed (da i nije bilo indikacija za Meziju i Trakiju), značilo postupno ulaženje u južnoslavenski prostor s istoka, a to se izvrsno slaže s Lučićevom opservacijom o jezicima.

Treće, Lučić je čitav pasus započeo pitanjem jesu li Slaveni mogli prije Mauricijeva vremena nastaviti neke dijelove iliričkih pokrajina. Na kraju sasvim jasno navodi argumente za to. U međuvremenu se bavio donjim tokom Dunava. Može se zaključiti da je na tom prostoru voljan vidjeti slavensko stanovništvo koncem VI stoljeća, a po svemu sudeći i »ulazni« položaj Hrvata i Srba. Kad su ovamo prispjeli i odakle točno, o tome se ne izjašnjava. U stvari je u cijelom razmotrenom izlaganju kategoričan samo u dvije točke: gdje je Bijela Hrvatska i da su Slaveni mogli od starine nastaviti obje obale Dunava. Između toga su pretpostavke i nedorečene ideje. Najupadljivija je posljedica da je Bijela Hrvatska izgubila vezu s »ulaznim« položajem Hrvata za južnoslavenski prostor. Što je sve Lučić zapravo imao na umu i ispreskakao izlažući ovako, moglo bi se vjerojatno utvrditi čitanjem njegove literature, u prvom redu češke i poljske, koju tako škrtio spominje. Na koncu, nije bilo nemoguće konstruirati veze na liniji Volga — Zakarpaće — donji Dunav, ili čak Volga — donji Dunav — Zakarpaće. Vrijeme je sve to moglo pomiriti, a Lučić ga je imao napretek, pristajući uz pretpostavku da je Ptolemej (II st.) registrirao Srbe na Volgi. No, kako se on nije potrudio da pretpostavke o tome jasno iznese, ne možemo ih ni mi iznositi u njegovo ime.

¹³ Lučić je uopće slabo podlijegao težnji svojih suvremenika koji su neopravdano tražili kontinuitet s antikom i za narode i za istaknute obitelji, osobito plemenite. Dokaz je njegova intervencija u radu oca Forstala, koji je kao »dvorski« historičar Zrinskih sređujući njihovu genealogiju tražio pretke obitelji u rimskoj porodici Sulpicija. O tome usp. kod M. Kurelca, Prilog Ivana Luciusa-Lučića povijesti roda Zrinskih i njegove veze s banom Petrom Zrinskim, Zbornik Historijskog instituta JAZU u Zagrebu 8/1977 (dalje: M. Kurelac, Prilog Ivana Luciusa), osobito 110—115. Ipak bi se tu i tamo i Lučiću omaklo ponešto u tom stilu: usp. osobito njegovo tumačenje naziva »Bosiljina« kod Trogira, u »De Regio« 26, 2, 15 i d., a u izdanju »Memorie di Tragurio...« iz bilj. 1 na str. 121.

Ne spajajući dakle izneseno ni u kakav cjelovit sustav, Lučić zaključuje pregled s razumnim agnosticizmom:

»No, da se više ne bi lutalo po nesigurnu predmetu: današnje ime pokrajine pokazuje da su Hrvati zauzeli dio Dalmacije. O tome ne izvješćuje niti jedan pisac osim Porfirogeneta, pa se treba na nj osloniti iako se mogao u mnogo čemu zabuniti oko njihova podrijetla. To se ne može popraviti, jer nedostaje drugih autora« (45, 2, 15--21).

Na redu je posljednje što je na početku VII poglavlja bilo naznačeno, treba odrediti kad su Hrvati i Srbi protjerali Avare. Lučić razrađeniije postavlja problem:

- Porfirogenet na gore citiranom mjestu kaže da su Hrvati došli u Dalmaciju u Heraklijevo vrijeme;
- Baronije stavlja otkup dalmatinskih zarobljenika u posljednju godinu pontifikata Ivana IV, što je i posljednja godina Heraklijeve vlasti;
- nije se moglo dogoditi da potkraj vladavine istoga Heraklija Slaveni ili Avari opustoše Dalmaciju, i da ih protjeraju Hrvati i Srbi, to više što Porfirogenet piše da su se Hrvati utekli Herakliju prije nego Srbi, a s Avarima nisu ratovali jednu godinu, nego nekoliko, i onda ih pobijedili;
- povrh svega, nijedan autor ne spominje da bi stariji Heraklije, zapriječen azijskim pohodima, bilo što poduzeo u Zapadnom Iliriku;
- napokon, Porfirogenet spominje da su se Hrvati i pokrtili za vladavine istoga Heraklija (45, 2, 22—37).

Slijede usporedni citati iz 31. i 30. poglavlja *De administrando Imperio*. Lučić naime, uzimajući kao smjernicu podatke o krštenju, drži da se obje verzije nastoje podvesti pod Heraklijevu vladavinu, iako o njemu nema ni riječi u tekstu iz 30. poglavlja.

Povezuje dakle pokrštenje Hrvata sa zbacivanjem avarskog vrhovništva nad Slavenima, a očito je da i jedno i drugo namjerava izuzeti iz razdoblja Heraklijeve vlasti. S druge strane, postaje sve jasnije da među Slavenima koji su potkraj Heraklijeve vladavine zaposjeli Dalmaciju pomišlja i na Hrvate.

Tekst 30. poglavlja postavlja mu međutim još jedan zadatak: prije no što su se pokrtili, Hrvati su neko vrijeme bili pod franačkim vrhovništvom. Prema 31. poglavlju, Avare su potisnuli prije nego što su se pokrtili. Treba dakle u neki interval smjestiti i franačko vrhovništvo. Pouzdano smatra da je u oba izvještaja iz *De administrando Imperio* riječ o pokrštenju pod Heraklijem, jer citate zaključuje ovakvom rečenicom:

»Ovo je Porfirogenet ostavio zapisano o Hrvatima koji su zbacili franački jaram i primili krštenje u doba istoga starijeg Heraklija.«

Već drugi put ponavlja izraz »stariji Heraklije«, te se može naslutiti da će se pojaviti nekakav »mlađi«. No zasada kreće u ispitivanje franačkih izvora, da bi utvrdio kako u njima za Heraklijevo vrijeme nema spomena ni o kakvim poslovima s Hrvatima posebno. Nalazi, međutim, u pisca o djelima kralja Dagoberta (Ps. Fredegar, VII i prva pol. VIII st.) dva podatka za Sla-

vene općenito. Prvi se tiče sedme godine Dagobertove vladavine (na margini je 638),¹⁴ a glasi da je kralj tača podvrgao Avare i Slavene. Lučić smatra da je vijest jasna što se Avara tiče, jer su oni tada u Panonijama. Međutim, Slaveni su susjedi Francima na dva područja, u Njemačkoj sa sjevera, u Iliriku s istoka, pa nije jasno kojih se ovo tiče. Drugi podatak vrijedi po njegovu mišljenju za 640. godinu, a glasi da su Langobardi na veselje Dagobertu devete godine njegove vladavine napali Slavene i pobijedili ih. Tu se usuđuje pretpostaviti da se radi o langobardskim susjedima u Furlaniji koje Pavao Đakon naziva Karantancima, »a sada se dijele na Kranjce, Štajerce i Koruške Slavene«. Spominje i starijeg suvremenika Wolfganga Latza (*Wolfgangus Larius*, 1514—1565) koji je za njih napisao da su bili podvrgnuti franačkoj vlasti i da ih je obuhvatilo bavarsko kraljevstvo.

Sad se valja prisjetiti što je Lučić prije napisao o Slavenima, stanovnicima uz Dunav, koje su Avari pripojili ušavši na langobardski prostor u Panoniji. Može biti da ih je zamišljao u samoj Panoniji, a može biti i u Noriku; to je svakako jedini dio Ilirika koji se može smatrati s istoka susjednim franačkoj državi VII stoljeća. Prema onome pak što je izrekao o jezicima, očito je da pretke Slovenaca zamišlja na takvoj poziciji i u trećoj četvrtini VI st. Bilježi dakle u VI st. ulazak Slavena na prostor iliričkih provincija s dvije strane, s istoka i sa sjeverozapada.

Sada, tražeći kako da dovede Hrvate pod franačko vrhovništvo u VII stoljeću, piše da se netom nabrojenim Slavenima mogu dometnuti i Hrvati, za koje se prema Porfirogenetu može dokazati da su bili podvrgnuti Francima. Usklađujući na svoj način 30. i 31. poglavlje *De administrando Imperio*, registrira dakle g. 640. Hrvate na takvu položaju da ih može zahvatiti langobardski napad na Karantance, što prikazuje kao posredništvo u uspostavi franačke vlasti. Pri tome se dobro čuva da ne ponovi nijedan izraz iz izvora koji bi precizirao ima li na umu Hrvate u Dalmaciji ili Hrvate u lijepo lokaliziranoj Bijeloj Hrvatskoj.¹⁵

Što najviše zbunjuje, još je nedavno upozoravao da Hrvati i Srbi nisu mogli potisnuti Avare u doba »starijeg Heraklija«, dakle do 640, a nakon ovoga uopće više ne postavlja izriječom pitanje Avara: dalje samo podsjeća da se nije moglo dogoditi da Hrvati u vrijeme istoga Heraklija i zbacе franački jaram i pokrste se, a uz to ponavlja da nitko osim Porfirogeneta ne spominje da bi Heraklije išta poduzimao u Iliriku. Još uvijek dakle nema termina niti za potiskivanje Avara, niti za zbacivanje franačke vlasti pod kojom se od 640. nalaze neki ne baš određeni Hrvati, niti za njihovo pokrštenje.

¹⁴ Što je s ovim godinama, teško je reći. Dagobertova se vladavina datira između 629. i 639. godine, te određenja »sedma« i »deveta« godina koja Lučić daje u tekstu nikako ne odgovaraju godinama koje bilježi na margini (638. i 640). Po svemu sudeći, treba se držati pretpostavke da se početak Dagobertove vlasti u literaturi Lučićeva doba stavlja u 631. godinu.

¹⁵ O protezanju franačkog vrhovništva na hrvatska područja u bivšim iliričkim pokrajinama koncem VIII i početkom IX st. Lučić razlaže na drugom mjestu, u XV i XVI poglavlju prve knjige *Quomodo Croatia, cum Italiae Regno Carolo Magno, et posteris eius paruerit* i *De praefectura Adriatici, et Ducatu Dalmatiae*. Tu se služi gotovo isključivo franačkim izvorima, a pogotovo ne registrira vezu s podacima iz *De administrando Imperio*.

Nastavak teksta donosi pak izričito samo dataciju pokrštenja.

Rješenje je sofističko: Heraklije koji je organizirao pokrštenje Hrvata i Srba je »Heraklije Mlađi«. Ne bi bilo baš lako utvrditi koga točno misli, s obzirom na to da je čitav niz potomaka Heraklija iz 610—641. ponio na krštenju njegovo ime, a samo je jedan pod njime bio na prijestolju, i to zakratko, samo 641. godine.¹⁶ To Lučiću ne odgovara.

Srećom, da bi dokazao kako je njegov »Heraklije Mlađi«, suprotno »Starijem« poduzimao akcije u Iliriku, Lučić će reproducirati Zonarin i Cedrenov (kraj XI — poč. XII st.) tekst i dodati da se radi o periodu prije zbacivanja mlađeg Heraklija. Iz izvora se vidi da je riječ o caru koji je kao Justinijan II vladao najprije 685—695, a zatim 705—711.

U dva razdoblja njegove vladavine ima dovoljno vremena da se izvrši sve što je još potrebno. Za prvi period izvori bilježe da se sukobio s Bugarima, primio predaju mnogih slavenskih naroda i mnoge pobijedio u ratu, te od njih podigao vojsku. Očito je da među onima koji su se dobrovoljno stavili pod njegovo vrhovništvo Lučić gleda i Hrvate koji su se valjda netom prije 685. riješili Franaka, a za sukoba s Bugarima trebali bi se valjda u izvjesnom intervalu kao Heraklijevi saveznici išćahuriti i Srbi. I jednima i drugima slobodne su ruke da za carev račun obave i posao s Avarima. U svakom slučaju, Lučić smatra da je postigao skladno rješenje:

»Ako se... krštenje Hrvata postavi u vrijeme Heraklija Mlađeg, ispravnije se s tim vremenom slaže ono što Porfirogenet na citiranom mjestu iznosi o Hrvatima koji su zbacili franački jaram i pokrstili se. Kako se to može uskladiti s onim što je gore citirano iz Zonare i Cedrena, može se pretpostaviti i da su Hrvati i Srbi prvi Slaveni koji su primili kršćansku vjeru.«

Prema Lučiću su dakle Hrvati i Srbi potisnuli Avare između 685. i 695. Za krštenje ostaje otvorena mogućnost u tom istom periodu prije Justinijanova sukoba s papom, ili posve na kraju druge vladavine.¹⁷

Zadovoljan što su mu se Porfirogenet, Zonara i Cedren tako lijepo složili, Lučić još ukratko prema Tomi Arhidakonu i Porfirogenetu razlaže o svećeničkom kadru koji je obavljao pokrštenje i o uspostavi crkvene organizacije u Hrvata. Zaključuje da je sada napokon i u Splitu i u drugim dalmatinskim gradovima došlo do sklapanja brakova. Uključenje pridošlica u dalmatinsko građanstvo registrira dakle od konca VII ili početka VIII stoljeća.

2. Izvori i literatura

U poglavljima koja smo razmotrili Lučićev izvorni repertoar obuhvaća 25 stavki. Kronološkim redom to su:

1. Herodot (V st. p. n. e.)
2. Ptolemej (2. trećina II st.)
3. Pseudo Skimno (kraj II st. p. n. e.)
4. Strabon (64/63. p. n. e. — o. 21. n. e.)

¹⁶ K tome je oblik imena pod kojim se obično spominje hipokoristik »Hera-kleona«, usp. Ostrogorski, 109—156 i 531.

¹⁷ Usp. Ostrogorski, 151—152 i 155—156.

5. *Notitia dignitatum* (sač. redakcija iz o. 430)
6. Prokopije (kraj V st. — 562)
7. Kasiodor (490—583)
8. Euagrije Skolastik (536—?)
9. Grgur Veliki papa (540—604)
10. Jordan (VI st.)
11. Komes Marcelin (VI st.)
12. Menandar Protektor (sred. VI — poč. VII st.)
13. »Pisac o djelima kralja Dagoberta« (Ps. Fredegar, VII st.)
14. Teofilakt Simokata (VII st.)
15. Pavao Đakon (VIII st.)
16. patrijarh Nicefor (patr. 806—815, umro 828)
17. Anastazije Bibliotekar (IX st.)
18. Konstantin Porfirogenet (vladar 912—959)
19. »Miješana povijest« (Landolf, o. 1000)
20. Cedren (prijelaz XI/XII st.)
21. Zonara (kraj XI — sred. XII st.)
22. Pop Dukljanin (polovina XII st.)
23. Toma Arhiđakon (1200—1268)
24. Nicefor Kalist (poč. XIV st.)
25. »Ugarski anali« (Marko de Kalt, o. 1358)

Kako se vidi, samo pet izvora starije je od zbivanja o kojima je riječ. Svi su nastali prije pada Zapadnog Carstva, te im pripada atribut antičkih. Upotrijebljeni su uistinu s mjerom: svaki po jedanput, osim Ptolemeja koji je spomenut dvaput. Četiri pružaju geografske podatke, i zbog njih su i prizvani u pomoć. Dva su od njih (Herodot i Ptolemej) i u današnjoj literaturi nezaobilazni kad se prikupljaju najstarije vijesti o Slavenima, pa i posebno o Hrvatima i Srbima.¹⁸ I Lučić ih za to koristi. *Notitia dignitatum* poslužila je vijeću o tekstilnom pogonu u Dioklecijanovoj palači, koja je uistinu dragocjena za stanje budućeg Splita u kasnoj antici.¹⁹

Ne samo što su ovi izvori korišteni umjereno, nego i s punim opravdanjem.

¹⁸ Npr. za Herodota: K. Jireček — J. Radonić, *Istorija Srba I* (do 1537) — *Politička istorija*, Beograd 1952 (dalje: Jireček — Radonić, *Istorija*), 38; Šišić, *Povijest*, 186, 187, 189, 190; *Istorija naroda Jugoslavije I*, Zagreb 1953 (dalje: HNJ), 65; B. Grafenauer, *Zgodovina slovenskega naroda I, Od naselitve do uveljavanja frankovskega reda*, Ljubljana 1978 (dalje: Grafenauer, *Zgodovina*), 247; za Ptolemeja: Jireček — Radonić, *Istorija* 39; Šišić, *Povijest*, 183, 186, 191; HNJ 64, Grafenauer, *Zgodovina*, 248/249; dodatno i za Strabona: Jireček — Radonić, *Istorija* 38.

¹⁹ Usp. npr. u literaturi upotrijebljenoj za ovaj rad P. Skok, *Kako bizantski pisci pišu lična i mjesna slovenska imena*, *Starohrvatska prosvjeta* n. s. I, 1—2 i 3—4, Zagreb-Knin 1927. (dalje: Skok, *Kako bizantski pisci*), 75; Novak, *Nekoja pitanja*, 34; Lj. Karaman, *O počecima srednjovjekovnog Splita do g. 800*, *Serta Hoffilleriana*, Zagreb 1940. (dalje: Karaman), 419 i 421; HNJ 58, gdje je upravo »Noticija« istaknuta kao izvrstan izvor za poznavanje pokrajina i uprave u kasnom Carstvu.

Devet je izvora suvremenih zbivanjima koja Lučić prikazuje. Najviše raspravlja o pismima pape Grgura (8 referenci), a zatim se učestalo poziva na Prokopija (5 referenci) i na Teofilakta Simokatu (4 ref.). Ostalih šest spominje mnogo rjeđe, po dva puta (Euagrije Skolastik i Pseudo-Fredegar) ili po jedanput (Kasiodor, Jordan, Komes Marcelin, Menandar Protektor).

Jedanaest je izvora mladih od opisanih događaja. Njima Lučić, kako se i danas radi, nadomješta praznine u građi suvremenoj razdoblju koje je opisao. Prvo mjesto logično pripada Konstantinu Porfirogenetu (36 ref.), drugo Tomi Arhidakonu (15 ref.). Tek na popriličnom razmaku slijede ih Pavao Đakon (7 ref.) i Zonara (6. ref.). Cedren je spomenut tri puta, baš kao i pop Dukljanin, s time da je prvi doista u funkciji izvora, a drugoga Lučić sva tri puta apostrofira samo kao ishodište zabluda kod kasnijih autora.²⁰

Anastazije Bibliotekar i »Miješana povijest« spomenuti su po dva puta, ostala tri izvora po jedanput (patrijarh Nicefor, Nicefor Kalist i »Ugarski anali«).

Slaba zastupljenost antičkih izvora (ukupno 6 ref.) pokazuje da su u ovom dijelu teksta *De Regno* doista samo pomoćni.

Relativno visok broj referenci srednje kronološke skupine (ukupno 25, ili približno četvrtina od uk. 108 referenci u razmotrenim poglavljima) pokazuje da ju je Lučić nastojao što jače iscrpiti prema njezinoj izdašnosti za vrijeme, prostor i pitanja koja ga ovdje zanimaju.

Primat što ga najmlađa kronološka skupina odnosi u repertoaru i brojem izvora i brojem referenci (uk. 77) logična je posljedica oskudice suvremenih podataka o prostoru Dalmacije na koju se Trogirinanin koncentrira, baš u periodu koji je ovdje razmatrao.²¹

U dvije relevantne kronološke skupine zastupljeni su u prvom redu bizantski izvori (11),²² zatim izvori italske provenijencije (3: jedan iz ostrogotskog, dva iz papinskog kruga). Dva su domaća dalmatinska, po jedan gotski, langobardsko-franački, franački i ugarski. Iz svakog Dalmaciji susjednog područja došlo je ponešto.

²⁰ Lučić je poznavao sve četiri verzije Dukljaninova teksta. Stara latinska sačuvana je u njegovu prijepisu, on ju je dao tiskati u prilogu »De Regno« i popratio bilješkama. Orbinije je prijevod čitao u Dubrovčaninovu djelu »Il Regno de gli Slavia«, tiskanom 1601. u Pesaru. Jedan prijepis hrvatske redakcije sam je Lučić dao pohraniti u Vatikani. Marulićev prijevod također je tiskao u »De Regno« i popratio bilješkama. Tim se izvorom nije mnogo opterećivao tijekom vlastitog izlaganja, već je na njemu poradio u prilogu djela. (Lit.: Rački, *Scriptores* 207; Klaić, *Povijest* 17—22; uspoređeno izdanje: *Ljetopis popa Dukljanina*, V. Mošin, Zagreb 1950.)

²¹ Na nedostatak izvora upravo za period naseljavanja Južnih Slavena tuže se naši autori stalno pomalo. Usp. npr. Klaić, *Povijest* 61; Jireček — Radonić, *Istorija* 53; Šišić, *Povijest*, 230 i 268; HNJ 86; Klaić, *Povijest*, 59; L. Margetić, *Konstantin Porfirogenet i vrijeme dolaska Hrvata*, *Zbornik Historijskog zavoda JAZU u Zagrebu* 8/1977. (dalje: L. Margetić), 62—63.

²² Lučićev rad na bizantskoj građi valorizirao je F. Barišić, *Vizantijski izvori u dalmatinskoj historiografiji XVI i XVII veka*, *Zbornik radova Vizantološkog instituta VII/1961.* (dalje: Barišić, *Vizantijski izvori*), osob. 242 i 245/246.

»Nosioći« dviju relevantnih kronoloških skupina, papa Grgur i Prokopije, Konstantin Porfirogenet i Toma Arhiđakon, zajedno imaju 54 reference, tj. praktički predstavljaju polovinu Lučićeva repertoara.

Valja zaključiti da je Trogirinanin nepogrešivo usmjerio pažnju na bitne izvore. Moglo bi se pomisliti da to i nije neko osobito dostignuće, jer oni na žalost doista nemaju »konkurencije«. No valja imati na umu vrlo proširenu manu znanstvenoga pisanja u Trogirinaninovo vrijeme, osobito povjesničog: tekst se nastoji uresiti sa što više referencij autora i izvora. Antički se osobito rado eksploatiraju. Riječ je o negativnom eruditizmu, a posljedica da spomenuta građa često ima slabu, nategnutu ili čak nikakvu vezu s predmetom o kojemu je riječ. U Lučića se o takvom čemu ne može govoriti.

Nadalje, valja se prisjetiti da je *De administrando Imperio* prvi put tiskano 1611, pa se primjerice Lučićev domaći prethodnik Mavro Orbini koristio njime u nekom zasad nepoznatom latinskom prijevodu.²³ Spisu koji se obično naziva *Historia Salonitana minor*, a Lučić ga navodi pod imenom Tome Arhiđakona, on je sam u *De Regno* prvi izdavač.²⁴ Nije se dakle kod prethodnika mogao mnogo nadahnuti o tome što se sve za Dalmaciju da iz ovih izvora izvuci. Praktički je prvi naš autor koji na njima radi pošto su za tadašnje pojmove kritički uređeni, jedan njegovim vlastitim radom na rukopisima.

Odabrao je dakle u najvećoj mjeri po vlastitoj procjeni, a ta je izvrsno primjerena potrebama njegova izlaganja i verificirana današnjom literaturom.

U ovakvu prikazu ne mogu se obraditi detalji Lučićeva rada na građi u razmotrenom izlaganju, niti se oni dovoljno dobro razabiru iz našega prepričavanja. Ipak se vidi da je Lučić reagirao na niz problema koje postavljaju izvori. O njima će još biti riječi u završnom dijelu našeg prikaza.

Ovdje, gdje je riječ baš o izvorima, treba pripomenuti da nije reagirao na ponešto što je upravo izazivalo na komentar. Osobito se to lako primjećuje kod najučestalijeg izvora, *De administrando Imperio*.

Primjerice, pripovijest o sedmero braće na čelu Hrvata: podatak u modernoj literaturi uživa ugled »čiste narodne tradicije«.²⁵ U Lučića o njemu ni

²³ Usp. G. Manojlović, Studije o spisu »De administrando imperio« cara Konstantina VII Porfirogeneta, Rad JAZU 182/1910, 1. Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije II, Konstantin Porfirogenet, B. Ferjančić, Posebna izdanja SANU knj. 323, Vizantološki institut knj. 7, Beograd 1959. (dalje: Viz. II), str. 2; Mavro Orbini, Kraljevstvo Slovena, S. Ćirković — Z. Šundrica, Beograd 1968, 392 i 393.

²⁴ O Lučićevu radu na rukopisima i u vezi s objavljivanjem obiju »Salonitanskih povijesti« usp. u izdanju *Historia Salonitana Maior*, N. Klaić, Posebna izdanja SANU knj. 399, Odeljenje društvenih nauka knj. 55, Beograd 1967, *passim*. Već je u Lučićevo doba uveden skraćeni naslov *Historia Salonitana* koji se javlja i na zaglavlju stranica u »De Regno« gdje je u prilogu tiskana kratka verzija spisa. Lučić je poznavao obje, a odlučio se objaviti kraću, bez dokumenata, ali sređeniju. Također je u njegovo doba već uveden pridjevnik »maior« za dužu verziju. Prema građi koju obuhvaća *Historia Salonitana Maior* Lučić je pokazao čak i odveć opreza i kritičnosti, bojeći se falsifikata. (Lit.: Šišić, Priručnik 150—155; N. Klaić, Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine, Zagreb 1972, 2; Klaić, Povijest 22—25.)

²⁵ Usp. npr. V. Klaića, Povijest, 50—51, gdje traga za »sedam etnografskih plemena« Hrvata upravo pod dojmom ovoga podatka; u Šišića, Povijest, 250 i 260 u pregledu mišljenja o dolasku Hrvata interpretacije Buryja i Nodila, a na str.

riječi, iako je čak reproduciran. Objašnjenje za to proizlazi iz samoga *De Regno*. U prikazu antičkog razdoblja, služeći se tadašnjim izvorima, Lučić je često susretao pripovijesti o herojima-eponimima, osnivačima gradova i rodonačelnicima naroda i plemena. Takve je pripovijesti, vjerojatno u spoju sa sličnim domišljanjima u njemu suvremenoj literaturi, smatrao znanstveno nepotrebljivim. Čak je izrekao i oštru napomenu o »Grcima, kojima je običaj da podrijetlo svih naroda zaodijevaju pričama«. ²⁶ Jedan od braće očito je predviđen da bude eponim Hrvata — *De administrando Imperio* grčki je izvor. Strogi Lučić ne vidi za sebe u tome nikakva posla.

Sasvim je nešto drugo što je uočio podvostručavanje vijesti u izvoru, i pokazao to, reproducirajući zajedno ekvivalentne dijelove različitih poglavlja, a ipak je uočene razlike pokušao »zbrojiti« umjesto da valorizira svaku cjelinu zasebno i suprotstavi ih. To je dalo i najslabije dijelove njegova inače konzistentnog prikaza, a nije u skladu s osjetljivošću s kojom inače u *De Regno* registrira i razrješava suprotnosti unutar pojedinih izvora.

Naprotiv, sasvim je shvatljivo što opisima pokrštavanja iz 30. i 31. glave Porfirogenetova djela nije ni pokušao približiti podatak o Baziliju kao vladaru pod kojim je organizirano jedno krštenje. Carevo sigurno datirano ime nije dopuštalo da se i tekst iz 29. glave uznastoji svesti na isto s tekstom iz 31. glave, što se — uz muku — ipak dalo izvesti s opisom iz 30. poglavlja.

Ukratko, u eksploataciji ovih Konstantinovih mjesta Lučić je postigao mnogo, ali ni izdaleka sve što je mogao. Valja ipak dodati da smo u ovom pregledu i preskočili ponešto što je iz *De administrando Imperio* upotrijebio, a nije u najužoj vezi sa seobom. Uz to, Lučić se drugim podacima iz Konstantinova djela intenzivno služi izvan razmotrenih poglavlja, te je taj izvor u prvoj knjizi *De Regno* među najčešće citiranima. Ovo što smo razmotrili mali je dio svega što je Lučić iz njega crpao. ²⁷

277 i 278 vlastito Šišićevo ispitivanje o hrvatskim plemenima; nadalje, B. Grafenauer, Prilog kritici izvještaja Konstantina Porfirogeneta o doseljenu Hrvata, Historijski zbornik V/1952. (dalje: Grafenauer, Prilog kritici), 32; HNJ 92; Viz. II, 30 i bilj. 82; Klaić, Povijest, 36, 38 i 137.

²⁶ Knj. I, pogl. V — *De Liburnia*, 30, 2, 20 i d.:

»Stjepan (ili njegov epitomator) spominje da su Liburni nazvani prema nekom mužu antičkog roda, po običaju Grka koji podrijetlo svih naroda zaodijevaju pričama i pripisuju sebi.«

²⁷ Usp. prema bilj. 22 što je o prisutnosti Porfirogenetova djela u »De Regno« napisao Barišić. U istom radu na str. 243 i 244 donio je odabrane primjere Lučićeve obrade *De administrando Imperio* i visoko ih ocijenio. Neki su od njih obuhvaćeni u našem radu, a valja upozoriti i da Barišić ponekad Lučića razumije nešto drugačije no mi ovdje. Osim *De admin. Imp.* Lučić se u šestom poglavlju prve knjige pozvao i na Konstantinov životopis djeda Bazilija (zapravo *Historikē diēgēsis*). Zahvaljujući podacima o ranosrednjovjekovnom životu bivše provincije Dalmacije, Porfirogenet je u prvoj knjizi »De Regno« najčešće citiran autor poslije Strabona i Plinija, što puno govori. Veći je dio te knjige naime posvećen antici, te u njoj i prevladavaju antički izvori. Porfirogenet ima 63 reference. Neprekidno se spominje i kroz čitavo »De Regno«. Uspoređeno izdanje, osim onoga iz bilj. 23 još Constantine Porphyrogenitus, *De administrando Imperio*, Gy. Moravcsik — R. J. H. Jenkins, *Corpus fontium historiae Byzantinae* vol. I, Washington/Col. 1967.

Spisak novijih povijesnih djela koja valja smatrati Lučićevom literaturom za ova pitanja mnogo je kraći od popisa izvora. Broji osam stavki:

1. Flavio Biondo (1388—1463)
2. Antonio Bonfini (1434—1503)
3. Marcantonio Sabellico (1436—1506)
4. Martin Kromer (1512—1589)
5. Wolfgang Latz (1514—1565)
6. Mavro Orbini (?—1614)
7. Jakob Lukarić (1551—1615)
8. Cesare Baronio (1578—1607)

Repertoar potvrđuje da je Lučić svestrano upućen u evropsku historiografiju: poziva se na četiri Talijana, ali to zapravo znači i po jednog specijaliziranog pisca ugarske, mletačke i papinske povijesti. Uz to nastupaju i jedan Poljak i jedan Austrijanac s poviješću tih zemalja, te dvojica Dubrovčana od kojih je prvi povjesnik južnoslavenskih naroda, a drugi se koncentrira na sam Dubrovnik.

Koliko god to bio lijepo zaokružen repertoar, zapravo je malo korišten: svi autori zajedno imaju samo 14 referenci.

Tu i tamo našao je potrebnim izričito reagirati na tumačenja koja svojim izlaganjem pobija. Takve su prigode u razmotrenim dijelovima teksta tri puta okupile po nekoliko autorskih imena: datacija slavenskog naseljavanja o. 600. Bionda, Sabellica i Baronija, pripovijesti o Atili kao razoritelju Salone Bionda i Bonfinija, Dukljanin kao nepouzdan izvor Orbinija i Lukarića. Time je iscrpljeno pozivanje na sve njih osim na Baronija.

On se pojavljuje još dvaput, oba puta u ugodnijem položaju, kao autor na kojeg se Lučić oslanja da bi potkrijepio svoje tvrdnje datacijom pohrane dalmatinskih svetačkih moći u lateransku kapelu i završnom godinom pontifikata Ivana IV. Wolfgang Latz (1 ref.) pojavio se u sličnoj ulozi: njegovim prikazom o odnosu Kranjaca, Štajeraca i Koruških Slavena prema franačkom carstvu i Bavarskoj potkrepljuje Lučić svoju postavku o prvom dolasku Hrvata pod franačko vrhovništvo.

Martin Kromer spomenut je u pregledu mišljenja o ishodištu Hrvata i Srba. Jedanput je prenosilac tuđih teorija, a tri puta su Lučića privukle njegove vlastite postavke. Tako je ispalo da je najčešće spomenut novovjekni autor (4 ref.). Na žalost, dvjema uopćenim napomenama o »piscima o češkoj i poljskoj povijesti« koje prenosi Kromer, i o »drugima« koji prema Jordanu iznose pretpostavku o nastavanju Slavena uz Dunav, Trogirani ne omogućuje da se bez veće potrage ustanovi tko sve stoji iza mišljenja koja je prikazao. Martin Kromer je jedini novovjekni autor koji je u razmotrenom izlaganju imenovan radi nečega što bi se moglo nazvati temeljitijim prikazom o tadašnjem »Stand der Forschung« jednoga povijesnog pitanja. To je samo po sebi proturječno i potcrtava negativnu stranu Lučićeva postupka s literaturom: odviše je rijetko citira, bilo da je pobija, bilo da se s njom slaže, bilo da mu služi kao nadomjestak za vlastito rješenje koje nije spreman iznijeti.

On je doista raskrstio s mnogo čime što je bilo na snazi u starijoj literaturi, osobito domaćoj.²⁸ Današnji čitalac osjeća kao nedostatak što je to rijetko

²⁸ V. dalje, str. 154 s bilj. 33.

izravno definirao u tekstu, čak i dok ima na umu da se lijep dio starijih mišljenja može okarakterizirati kao predznanstvena fantastika.

S druge strane, valja podsjetiti da u Lučićevo vrijeme još nema današnjega rješenja s bilješkama uz vlastiti tekst. *De Regno*, i ovako pozamašno, poprilično bi naraslo uključivanjem takvih podataka. Prostor je Lučić, kako se zna, radije iskoristio za opširno reproduciranje izvora prve kategorije.²⁹ O teškoći koju bi još i literatura prikazana *in extenso* pričinila čitaocu u praćenju vlastitog Lučićevog izlaganja ne treba ni govoriti, pogotovo s obzirom na njegovu izvanrednu erudiciju.

Budući da je to izlaganje izuzetne kvalitete, valja priznati i stanovite prednosti skrtom navođenju literature koja se javlja samo gdje je najnužnije.

U krajnjoj liniji, to je doista i odraz činjenice da *De Regno* stoji na početku hrvatske kritičke historiografije: između autora koji želi pisati o najstarijoj prošlosti Dalmacije i Hrvatske i njegovih izvora ne stoji ni jedno djelo koje bi se toliko metodički udubljavalo u građu.

ZADATAK: ODREDITI KAD SU SLAVENI ZAPOSJELI DALMACIJU

Stupnjevi	Teza	Datacija	Pojedini problemi koje Lučić rješava postavljajući tezu
I	— barbari koji su doprli u Dalmaciju od pada Zapadnog Carstva nisu se u njoj trajno zadržali; uspjehom Justinijanovih osvajanja i posljednji su izgubili vlast nad Dalmacijom	do 557.	— pobija tezu da je Atila rušilac Salone — pobija identifikaciju Slavena s Gotima — datira prvi upad Slavena u Dalmaciju 548. godinom
II	— postoji razdoblje kad Dalmacija trpi pljačkaške nalete Avara i Slavena, a niti je ona zaposjednuta, niti su pri-morski gradovi razoreni	od 548. do 638.	— upozorava da su Avari etnički različiti od Slavena — bilježi prisutnost Slavena na području na koje su ušli Avari kad su Langobardi otišli u Italiju — određuje uzajamni odnos Avara i Slavena kao saveznički — pobija ranija shvaćanja pisma pape Grgura salonitanskome biskupu Maksimu

²⁹ O tome svjedoči i sam izgled »*De Regno*«, gdje se od Lučićeva teksta jasno odvajaju velike partije izvornih tekstova otisnute kurzivom. Lučićevo je načelo oprez prema literaturi, a pouzdanje u neposrednu riječ prvorazrednih izvora. Formulirao ga je izričito u predgovoru za »*De Regno*« koji nije bio tiskan, a čuva se u rukopisu u Arhivu Splitskog kaptola. Otkrio ga je, identificirao i objavio M. Kurelac, Lučićev autograf djela »*De Regno Dalmatiae et Croatiae*« u Vatikanskoj biblioteci i drugi novootkriveni Lučićevi rukopisi, Zbornik Historijskog instituta JAZU u Zagrebu 6/1969; obračavajući se čitaocu, Lučić kazuje (o. c. 162):

»Quod pro certo asserui, id ex scripturis antiquis maximo labore, amicorum-que favore inventis scripsi: harum enim apud me maior auctoritas, quam quorumlibet historicorum.« Usp. *ibidem* i 163. Slično prozlati i iz nekih detalja Lučićeve korespondencije, Usp. npr. Kurelac, Prilog Ivana Luciusa, 115 i bilj. 33.

Stupnjevi	Teza	Datacija	Pojedini problemi koje Lučić rješava postavljajući tezu
III	— pad Salone pokazuje kad su Slaveni potpuno zaposjeli Dalmaciju	između 638. i 640.	— iznosi uzroke jačeg avaro-slaven-skog napada; najjači je slabost Bizanta — procjenjuje vještinu pridošlica u zauzimanju gradova — iznosi uzroke razaranja gradova — utvrđuje da je Porfirogenet pomi-ješao Slavena s Avarima
IV	— došljaci Slaveni i stanov-nici primorskih grado-va koegzistiraju najpri-ljeća je u napetijim, zatim u mirnijim odnosima	od 640. do deset-ljeća između 685. i 695.	— pobija mogućnost da bi Bizant-rano regulirao odnose došljaka s građanima — definira na kojem se planu zajed-nički život morao realizirati, a na kojem se nije mogao prije pokr-štenja
V	— Hrvati i Srbi dokrajču-ju avarsko vrhovništvo nad Slavenima	između 685. i 695.	— analizira grafije hrvatskog imena i pobija Porfirogenetovu etimolo-giju — analizira grafiju naziva <i>Βελοχρῶστα</i> i <i>Βελοχρῶστα</i> , — lokalizira »Veliku« ili »Bijelu« Hrvatsku — nabacuje teze o ishodištima Hrvata i Srba — izuzima potiskivanje Avara iz pe-rioda Heraklijeve vlasti — izuzima i pokrštenje iz perioda He-raklijeve vladavine i konstruira period franačkog vrhovništva nad Hrvatima od 640. do nešto prije 685. — slijed zbivanja: Hrvati zbacuju iranački jaram — Hrvati i Srbi prelaze pod bizantsko vrhovništvo — potiskuju Avare — krste se — organizatorom pokrštenja smatra bizantskog vladara — posljedicom pokrštenja smatra in-tenzivnije saživljavanje Slavena i dalmatinskih građana

Sve su to razlozi koji su urodili priličnim nerazmjerom između broja referenci izvora i literature u razmotrenim dijelovima teksta (108 : 14 ili pri-bližno 8 : 1).

Ukupni repertoar izvora i literature što ih je Lučić spomenuo u ovom izlaganju jamči ipak bez ikakve dvojbe kvalitetu njegova povjesničarskog rada i sastavom, i selektivnošću — odnosno koncentracijom na bitno.

3. Struktura Lučićeva izlaganja i njegovi rezultati u usporedbi s današnjima

Shema Lučićeva kazivanja koje smo prije prepričali prikazana je na priloženoj tablici.

Nema uopće dvojbe da je Lučićevo izlaganje izvršno komponirano. Korak po korak razvija on tumačenja i rješava probleme tako, da svaki sljedeći stupanj izlaganja logično izrasta iz prethodnog. Krajnji je rezultat kronološki i smisleno konzistentan sustav. Unutar njega samog disonanca se osjeća na jednom jedinom mjestu: franačko vrhovništvo nad Hrvatima pojavljuje se prilično iznenadno.

U usporedbi s rezultatima moderne historiografije mogu se naći podudarnosti i razlike.

Podudarnost je gotovo potpuna na najuopćenijoj razini, u stupcu gdje smo kao »teze« iznijeli jezgru pet stupnjeva Lučićeva dokaznog postupka.

Prvi tri faze povijesnog razvoja razlučene su i definirane upravo onako kako se to čini i danas: na početak prikaza uvijek dolazi pregled prethodne faze seobe naroda, a zatim se u pristizanju Slavena razlučuje razdoblje pljački od razdoblja naseljavanja.³⁰ Ono se pak povezuje s razorenjem gradova: pad Salone i danas je »reper« za naseljavanje Slavena na prostoru nekadašnje Dalmacije.³¹ Kao razlika primjećuje se da u Lučića nema nikakva prikaza ili rasprave o pradomovini Slavena, što je danas gotovo u pravilu prijelaz k izlaganju o njihovoj seobi.³² U Lučićevo se vrijeme o tome moglo i te kako i razmišljati i pisati.

Treba naime imati na umu da njegov danas tako »običan« prikaz predstavlja u XVII st. golemu prekretnicu. Iz samoga se teksta vidi tek da je pobio teze o Hunima kao razoriteljima Salone i izjednačavanje Slavena s Gotima. No on je uz to šutke srušio i jednu tada vrlo snažnu i njegovim zemljacima milu predodžbu, zamisao o etničkom kontinuitetu između Ilira i Slavena. Ta je pak bila povezana s izdašnim dodjeljivanjem golemih prostora slavenskom rodu, u razdoblju od biblijskih vremena naovamo.³³ I danas se znanstvenici nerado

³⁰ V. Klaić, *Povijest*, 32—57; Jireček — Radonić, *Istorija*, 17—62; Šišić, *Povijest*, 154—235; HNJ 48—110; Grafenauer, *Zgodovina* 211—306.

³¹ V. Klaić, *Povijest*, 45; Jireček — Radonić, *Istorija*, 54; B. Grafenauer, *Nekaj vprašanj iz dobe naseljavanja Južnih Slovanov*, *Zgodovinski časopis* IV/1950. (dalje: Grafenauer, *Nekaj vprašanj*), 82; HNJ 87.

³² V. Klaić, *Povijest*, 41—49; Jireček — Radonić, *Istorija*, 35—45; Šišić, *Povijest*, 177—202; HNJ 63—68; Grafenauer, *Zgodovina*, 234—252.

³³ Ističu se dva djela gdje su takve predodžbe prvi put razrađeno iznijeli naši autori: prvo je govor »De origine successibusque Slavorum« koji je 1525. održao Vinko Pribojević na rodnome Hvaru, 1532. i 1599. djelce je tiskano u Mlecima, najprije latinski, pa u talijanskom prijevodu. Drugo je »Il Regno de gli Slavi« već spomenutog Mavra Orbinija. (*Usp. naprijed*, bilj. 20 i 23.)

Za upotrebu naziva »Ilirik« i »Iliri« u literaturi do Lučićeva doba usp. Kurelac, Ivan Lučić — povjesničar, život i djelo — prikaz u izdanju iz bilj. 1, 22—26 i 30; B. Kuntić-Makvić, *Tradicija o našim krajevima u antičkom razdoblju kod dalmatinskih pisaca XVI i XVII stoljeća*, *Živa antika* 34/1984, 155—164.

Na ideje o etničkom kontinuitetu Ilira i Slavena i na teritorijalna pretjerivanja s tim u vezi osvrće se i Šišić, *Povijest* 180, a na 253 u pregledu teorija o

upuštaju u razrješavanje slavenskih gordijskih čvorova koji su pri tome nastali.³⁴ Želeći se koncentrirati na Dalmaciju, Lučić doista nije imao razloga postupiti drugačije. Da je pak počeo izlagati o pradomovini, upleo bi se upravo u tu problematiku. Uz to, za njezino su mu rješavanje potpuno nedostajala dva bitna oružja koja su danas razvijena i omogućuju konkretnije rezultate, pa ipak još uvijek ne daju posve preciznih rješenja. Riječ je o arheologiji zakarpatskih prostora i o znanosti o razvoju društva. Kako smo imali prilike vidjeti, Lučić se toj temi približio na petom stupnju izlaganja, krajnje rezervirano i bez pretenzije da je razriješiti.

Na III—V stupnju izlaganja podudarnosti s današnjim prikazima također su velike, ali treba istaknuti neke zanimljive nijanse.

Razlučujući dolazak Slavena općenito od dolaska Hrvata u Dalmaciju Lučić je očigledno predstavnik danas najčešće prihvaćenog mišljenja koje se temelji, kao i njegovo, na prikazu iz *De administrando Imperio*. Zauzvrat se na ovoj razini osjeća proturječje s onima koji smatraju da novog slavenskog impulsa ili nije bilo, ili nije bio nuždan da bi se potisnuli Avari.³⁵ No ta će suprotnost biti znatno ublažena nekim Lučićevim domišljanjima koja pripadaju našem trećem stupcu.

Nadalje, ostavljajući poveći interval između doseljavanja Slavena i dolaska Hrvata, Lučić se našao u situaciji da o konvivenciji pridošlica i stanovništva u gradovima razmišlja već prije drugog vala seobe. To je na uopćenom stupnju analize njegovih dostignuća najveća razlika prema današnjim prikazima. Kako ona ovisi o Lučićevim rješenjima za pojedine probleme iz našega trećeg stupca i o datacijama pojedinih zbivanja, bit će o tome nešto dalje još riječi.

Napokon, iz čitava je Lučićeva izlaganja jasno da ne dvoji o slavenskoj pripadnosti Hrvata i Srba. Njihovim je dolaskom završeno slavensko naseljavanje u Dalmaciji. *De Regno* dakle potire drugačije spekulacije, kakve se javljaju i u modernoj historiografiji, ali uglavnom ne nalaze odobravanja.³⁶ Na svim stupnjevima izlaganja Lučić nastoji događaje na prostoru Dalmacije pratiti i tumačiti u okviru šireg povijesnog konteksta, tj. zbivanja u okolnim područjima. Sama po sebi, ovakva je koncepcija toliko umjesna da je nije potrebno verificirati na temelju moderne literature. Dovoljno je upozoriti na nju, pa

najstarijoj povijesti Južnih Slavena, posebno dakako Hrvata, reagira na analogna domišljanja u novijoj historiografiji (Boguslawski).

³⁴ Primjer je beogradsko izdanje Orbinijeva djela (usp. bilj. 23), koje je priredila ekipa izvrsnih stručnjaka, te je opskrbljeno izdašnim komentarom i spiskom Orbinijevih izvora i literature s najnužnijim podacima. Međutim, izdanje ne obuhvaća prva dva poglavlja »Kraljevstva«, gdje su u prvome Orbinijeva slavenska pretjerivanja. Čitaocu je predočeno obrazloženje, a manjak se nastojao nadoknaditi sažetkom iz pera F. Barišića. Time je, dakako, otpala potreba da se komentira početni dio »Kraljevstva«.

³⁵ Usp. Grafenauer, Nekaj vprašanj 82; HNJ 91, 92 i 108.

³⁶ Usp. prikaze i pobijanje takvih teza, te pojedine teze kod Šišić, Povijest, na str. 250 (Bury) i 257 (Gump'owiz); Lj. Hauptmann, Seoba Hrvata i Srba, Jugoslovenski historijski časopis III, 1—4/1937. (dalje: Hauptmann, Seoba), 52—61; Grafenauer, Prilog kritici, 45—49; HNJ 91 i 108; Klaić, 60, 61, 62, 65.

da se stekne jasan dojam o širini Lučićevih historiografskih domišljanja i o njegovu povjesničarskom kapacitetu.

U stupcu gdje smo nastojali nabrojiti pojedine probleme što ih je Lučić postavio i riješio osnažujući svoje teze naći će se podjednako podudaranja i odstupanja od današnjih mišljenja.

Prvi problem koji je on otklonio na prvom stupnju dokaznog postupka odavna se više ne postavlja, te se uz konstataciju da je u pravu i opet treba prisjećati da je to u njegovo vrijeme bio značajan zahvat. Drugi je problem još prilično produktivan, te je Lučić u lijepom skladu sa svima onima koji pobijaju nove »varijacije na gotske teme«.³⁷

Datacija prvog slavenskog prodora u Dalmaciju koji pretpostavlja u 548. godini sasvim neznatno varira (godinu-dvije) prema onome što se iznosi u modernoj historiografiji.³⁸ Uzrok je pomak u datacijama na koji smo upozorili, inače se radi o istim zbivanjima.

Razlučivanje Avara od Slavena, prvi problem riješen na II stupnju izlaganja, pripada onome što danas više ne izgleda osobitim dostignućem. Nasuprot tome, iznenađuje i dojmiljuje se Lučićeva definicija odnosa Avara i Slavena kao saveza, gdje su Slaveni značajan član, a čitav se mehanizam iskazuje u pljačkaškim pohodima. Teze o porobljenim avarskim podanicima Slavenima dovoljno su svježe, da se reljefno ističe identičnost Lučićevih i danas u nas prihvaćenih predodžbi.³⁹

Tumačeći pisma pape Grgura Lučić se s modernom historiografijom složio u procjeni da još nije riječ o zauzimanju gradova u Dalmaciji, ali je drugačije zamislio nastavak zbivanja. On i od 602. prati pljačkaške zalete, doduše češće, a danas se pretežno smatra da od početka VII st. treba računati i s naseļjavanjem na dalmatinskom prostoru.⁴⁰

Može se ipak zaključiti da su podudarnosti s mišljenjima u današnjoj literaturi na prvom i drugom stupnju njegova prikaza i u pojedinim pitanjima gotovo potpune.

³⁷ Usp. Šišić, *Povijest* 257; Hauptmann, *Seoba* 50—52; Klaić, *Povijest*, 60 i 61. Posljedice gotskih domišljanja mogu varirati. Npr., M. Baradi ostala je od njih zamisao o arijanstvu (Nadvratnik iz VII st. iz Kaštel-Sućurca, Sertta Hoffilleriana, Zagreb 1940 — dalje: Barada, *Nadvratnik*), 414 i 415.

³⁸ V. Klaić *Povijest*, 40 i 44; Jireček — Radonić, *Istorija*, 47; Šišić, *Povijest*, 210; HNJ 69; Klaić, *Povijest*, 127.

³⁹ Osvrte na teze o vrlo podređenom položaju Slavena usp. u HNJ na str. 108 i kod Grafenauera, *Zgodovina*, 293—299.

Drugačije prikazivanje stanja usp. npr. već kod Jireček — Radonić, *Istorija* 55, gdje je upozoreno da uz Slavene-podanike Avari imaju i Slavene-saveznike, te kod Šišića, *Povijest*, na str. 215 gdje opisuje avarsku savezničku državu u Panoniji od 568. godine, smatrajući da u njoj prevladavaju Slaveni, iako je u HNJ na str. 108 upravo on kritiziran zbog toga kako prikazuje položaj Slavena u vezi s glavnim avarskim hringom. Osobito usp. prikaz položaja Slavena kod Grafenauera, *Nekaj vprašanj* 82 i 111—123.

⁴⁰ V. Klaić, *Povijest*, str. 40; Jireček — Radonić, *Istorija*, 52 i 59; Šišić, *Povijest*, 226 i 227; Grafenauer, *Nekaj vprašanj*, 76 i 83; Klaić, *Povijest*, 40; Grafenauer, *Zgodovina*, str. 297.

Na trećem stupnju već ima osjetnih razlika. Osnovno je Lučićevo pretpostavljanje o langobardskom utjecaju na konačni prodor pridošlica u Dalmaciju. Koliko smo mogli utvrditi, nikome u novije doba nije palo na um da prida Langobardima (eventualno i Saracenicima) ulogu podstrekača za snažan slavenski prodor u Dalmaciju, a onda još i ulogu vojnih instruktora za zauzimanje utvrđenih gradova na obali Jadrana. Dok se prvo, pogotovo u logičnom Lučićevom izvodu (i ako se zabace Saraceni), današnjem čitaocu iskazuje kao doduše smiona, ali pametno izvedena znanstvena pretpostavka, drugo izgleda prilično naivno.

S druge strane, Lučić ipak glavni uzrok gleda u slabosti Bizanta u Evropi koju izaziva angažman Carstva u Aziji, a i danas se naglašava da je takvo stanje uvijek pogodovalo naletima vanjskih napadača na evropskoj strani.⁴¹

Nadalje, pitanje o osposobljenosti Slavena da zauzimaju gradove postavlja se i danas i u principu je posve ispravno što ga Lučić izriče. Imajući na umu da su Slaveni na bojnim pohodima preko granica Carstva od početka VI, ako ne i od kraja V stoljeća, danas se drži da su oni te vještine u dobroj mjeri apsolvirali do sredine VI stoljeća, a potpuno do njegova svršetka.⁴² Budući da Lučić pitanje postavlja u vezi s padom Salone, koji datira između 638. i 640. godine, prilično »kasni« za današnjom procjenom.

Smatra se da je napretku Slavena u bojovnoj tehnici pridonijelo zajedničko ratovanje s Avarima.⁴³ Tu možemo očitati analogiju s Lučićevim razmišljanjem o Langobardima kao savjetodavcima za opsadu utvrđenih gradova. Može se čak naći da je ponetko i izričito spomenuo pozitivan utjecaj Langobarda na slavensku ratnu vještinu, samo u drugom vrijeme i na drugom prostoru.⁴⁴

Razaranju primorskih gradova danas se uglavnom ne traži poseban razlog, kako to radi Trogiranin. Ono se čini logičnom posljedicom pljačkaških nakana pridošlica. Pogotovo nikome ne pada na um da u tome vidi promišljen gest na korist Langobarda, što Lučić predlaže kao jednu mogućnost. Njegova pretpostavka da su Slaveni mogli razarati ne videći nikakve koristi od gradova dana je na brzu ruku: to je moglo biti tako u razdoblju pljačke, ne više kad je riječ o zaposjedanju pokrajine. Prateći izvještaj izvora Lučić je i sam došao do zaključka da nije bilo sveopćeg razaranja: siguran je samo za Salonu i Epidaur. I u tome se dobro slaže s današnjom historiografijom. Slaveni se smatraju dijelom napadačkih valova koji je već od sredine VI st. pokazao interes za naseljavanje na prostoru Carstva.⁴⁵ Na teritorij rimskog imperija ušlo je i na njemu se naselilo mnoštvo naroda koji nipošto nisu stvarnivali sa zemljom kompletnu urbanu mrežu zaposjednutih pokrajina, pogotovo ne na kraju svoga došašća. Što se pak tiče Avara, koji se smatraju zainteresiranima

⁴¹ V. Klaić, *Povijest*, 45 i 47; Jireček — Radonić, *Istorijska*, 49, 50, 53, 55 i 56; Šišić, *Povijest*, 209, 222, 230, 231, 232, 267; Grafenauer, *Nekaj vprašanj*, 74 i 75; HNJ 69 i 85; Grafenauer, *Zgodovina*, 255, 258, 300.

⁴² HNJ 70 i 75; Grafenauer, *Zgodovina*, 279.

⁴³ HNJ 75; Grafenauer, *Zgodovina*, 279/280.

⁴⁴ Grafenauer, *Zgodovina*, 283.

⁴⁵ Šišić, *Povijest*, 209; HNJ 69; Klaić, *Povijest*, 127; Grafenauer, *Zgodovina*, 262/263.

u prvom redu za pljačku — njihov je kagan još u VI stoljeću nastojao preuzeti Sirmij čitav, kao strateško uporište, a ne samo kao izvor plijena.⁴⁶ Posljednji dio Lučićeva obrazloženja za razaranje gradova, tvrdnja da su ih Slaveni mogli razrušiti kako ne bi izbjeglicama postali uporište u napadima na njih, opet ima slabo pokriće u modernoj literaturi. Nitko ne pomišlja da bi pljačkaški pridošlice mogli imati tako dalekosežnih strateških motivacija. S druge strane, ako prihvatimo da je razorni udar smjerao prije svega na Salonu i Epidaur, u redu je pretpostaviti da je tome bio uzrok u njihovom strateškom značenju. To, dakako, nije isto što govori Lučić. S njegovom pretpostavkom ima samo blagih analogija u razmišljanjima o oružanom sukobljavanju građana-izbjeglica s novim susjedima.⁴⁷

Donekle je tome uzrok i najuvreženija aktualna datacija pada Salone 614. godinom. Lučić, koji je s time dospio u konac tridesetih godina VII stoljeća ima dakako razloga pomišljati i na konkretniju podršku iz Bizanta koji se doista potkraj Heraklijeve vladavine ponešto konsolidirao.⁴⁸ Trogirana to potiče da jače uzme u obzir napadačke mogućnosti starosjedilaca koji su se mogli poduprijeti morem.

Općenito se može reći da je, pitajući se za uzroke razaranja gradova, zapravo pokazao senzibilitet za uočavanje povijesnog problema.

Ističući na kraju ovog stupnja izlaganja da je Porfirogenet pomiješao Slavena s Avarima, Lučić je opet potpuno u skladu s današnjim predodžbama koje pretpostavljaju to manju etničku prisutnost Avara što je neki zaposjednuti prostor dalje od njihove matice u Panoniji.⁴⁹ Time se opet uspostavlja direktna veza između *De Regno* i suvremene historiografije, preko mišljenja iznošenih u međuvremenu koja su čak prvim pridošlicama u Dalmaciji znala proglašavati isključivo Avare, ili su bar računala s njihovom snažnom brojčanom prisutnošću.⁵⁰

Ne prihvaćajući djelotvornost »svetog reskripta« prije mira što ga je bizantski car sklopio sa Saracenima, Lučić je u potpunoj suglasnosti s modernom historiografijom. Citira upravo iste izvorne podatke koji se i danas rabe kao argument da se poslije toga mira sredilo i stanje u Dalmaciji. U dataciji postoji razlika od 11 do 12 godina prema današnjim datumima (667 : 678. ili 679), koja proizlazi iz zabune oko nadimka vladara koji je sklopio mirovni ugovor.⁵¹

⁴⁶ Šišić, *Povijest*, 218, 221/222, 223; Grafenauer, *Nekaj vprašanj*, 48; HNJ 80 i 81; Klaić, *Povijest*, 129; Grafenauer, *Zgodovina*, 299/300 i 301.

⁴⁷ V. Klaić, *Povijest*, 52; Šišić, *Povijest*, 276 i 280; Barada, *Nadvratnik*, 413; HNJ 178 i 179.

⁴⁸ Ostrogorski 121 i 122.

⁴⁹ Šišić, *Povijest*, u »Ekskursu I« na str. 678 prikazuje takvo mišljenje F. Račkog; sam Šišić je inače za blagu prisutnost Avara; dalje usp. Grafenauer, *Nekaj vprašanj*, 83, 85, 87, 120 i 121; HNJ 82 i Grafenauer, *Zgodovina*, 295 i 296.

⁵⁰ Predodžba je izazvana osobito 30. poglavljem *De administrando Imperio*, na što upozorava Klaić, *Povijest*, 148. Pregled teorija koje su iz toga proizišle usp. u HNJ 108.

⁵¹ Za problem datacije u Lučića usp. bilj. 10; inače za datiranje: V. Klaić, *Povijest*, 53; Jireček — Radonić, *Istorija*, 59; Šišić, *Povijest*, 269—271 i 282; Barada, *Nadvratnik*, 413; HNJ 180; Klaić, *Povijest*, 120; »sveti reskript gospode vladara«

O zajedničkom životu starosjedilaca i pridošlica Lučić sudi prema argumentima ekonomske nužde, te uviđa da su morali razmjenjivati robu i surađivati i prije no što su regulirali uzajamne odnose (sami, ne posredništvom Bizanta). Principu ovakva gledanja nema iz današnje perspektive gotovo nikakva prigovora, štoviše — čini se da je Lučić voljan realističnije razmišljati o komuniciranju pridošlica sa starosjediocima — građanima no što se to danas obično radi. Prigovori se prema današnjim predodžbama nameću u dvije točke: mala je vjerojatnost da već nakon 667. građani nastupe kao ravnopravan partner u nekakvu nagadanju sa Slavenima (da »sklope mir« kako veli Lučić); ne bi trebalo više govoriti o Slavenima općenito kao o njihovim partnerima, bar ne prema najuvreženijim mišljenjima o vremenu dolaska Hrvata i Srba.

Lučićevo inzistiranje na tome da se u ovoj fazi konvivencije nekršteni došljaci ne mogu intenzivnije miješati s kršćanskim gradskim stanovništvom posve je u redu. Uz ono što smo prije o tome kazali, valja imati na umu i da je kršćanstvo moralo biti osobito žilav element u nastojanju oko samosvojnog prežitka onog starosjedilačkog stanovništva koje je imalo na raspolaganju konkretna uporišta i more kao vezu sa svijetom. Na koncu, Lučić nije zaniijekao sklapanje pojedinačnih brakova, nego sklapanje velikog broja ženidbi, predodžbu koju je nametao Tomini tekst. Prema tome, nije isključio mogućnost pojedinačnog pokrštavanja iz gradova. Ipak, ne govoreći izričito o njoj, propustio je spomenuti jednu važnu pojavu koja se danas ističe.⁵²

Za pojedine probleme što ih Lučić postavlja i rješava ili samo postavlja na petom stupnju izlaganja, u modernoj znanosti je u pravilu bilo ponuđeno više prilično različitih rješenja. Neka su pitanja još uvijek otvorena. Osnova je svemu Porfirogenetov tekst, s kojim je i Trogiraniin vodio težak boj.

Analizirajući grafiju i izgovor imena »Hrvati« u grčkim i latinskim izvorima obavio je svakako jedno korisno i potrebno ispitivanje, a zaključak da se radi o istoj riječi uobličenoj prema mogućnostima dviju abeceda i fonetskim zahtjevima dvaju jezika posve je u redu. Prevario se rukovodeći se pri tom suvremenim izgovorom. Prema ispitivanjima modernih lingvista, upravo grafija u grčkim tekstovima upućuje na starije fonetsko stanje izvornog oblika etnonima, različito od današnjeg, a vjerojatno i od onoga u Lučićevo doba.⁵³

najčešće se smješta u VII st., bilo da se na temelju Tomine množine nastoji povezati s periodom nekoga suvladarstva na bizantskom prijestolju, bilo da se zbog spomenutih povijesnih okolnosti povezuje s vladavinom Konstantina IV. Za kasniju je dataciju primjerice Novak, Nekoja pitanja, 31 i 32 (IX st.).

⁵² Usp. Jireček — Radonić, Istorija, 98; Grafenauer, Prilog kritici, 27; HNJ 180 i 248.

Potrebno je usput upozoriti da Lučić ovdje razmatra odnos pridošlica samo s onim starosjediocima koji su se okupili u gradskim jezgrama. U tome je pod dojmom izvora, Konstantinova djela. Kako je zamišljao nastavak egzistencije onog stanovništva koje nije bilo zatečeno u gradovima ili se nije u njih sklonilo, valja potražiti na drugim mjestima »De Regno«. Osobito u tom pogledu privlači pažnju posljednje poglavlje djela, De Vlahis.

⁵³ Skok, Kako bizantski pisci, 66 i 67.

Poričući Porfirogenetovu etimologiju, u skladu je s njezinim modernim kritičarima, a protivnike dobiva u onima koji ipak u imenu Hrvata naziru značenje vezano uz zemlju.⁵⁴

Niječući pak svako posebno značenje imenu naroda, pokazao je agnosticizam koji je u totalnoj suprotnosti s radom i rezultatima lingvistike općenito. Treba imati na umu da se time zapravo odbio upletati u često fantastična etimologiziranja, vrlo popularna u literaturi njegova doba i podosta kasnije.

Analiza prvog dijela riječi *Βελοχρωβατοί* i *Βελοχρωβατία* posve je umjesna. Lučić je jasno registrirao činjenicu da Porfirogenet razumije i upotrebljava oba moguća značenja tog dijela složenice. Ipak nije postavio pitanje otkud bizantskome caru to znanje, a problem danas privlači priličnu pažnju.⁵⁵

Lokalizacija »Velike« ili »Bijele Hrvatske« u Poljsku ili Češku opet povezuje *De Regno* i historiografiju novijeg doba, premošćujući period kad se ta zemlja smatrala Porfirogenetovom izmišljotinom.⁵⁶ Za lokalizaciju »Poljska ili Češka« kakva je u tiskanom tekstu *De Regno* Lučić nam je ostavio u svom primjerku djela rukom dopisano preciznije određenje, a dao ga je uvrstiti i u *Errata* izdanja 1668. Uz redak gdje stoji da neki Karpate nazivaju »Babjom gorom« treba dodati *Ortelius in Comitatu Ozwicien[si]*. To će reći, »Babja gora« se može naći na Ortelijevim (*Abraham Ortelius*, tj. Oertell ili Ortell, 1527—1598) kartama u oświęcimskom okrugu.⁵⁷ Može se

⁵⁴ Preglede etimologija i izvode nekih usp. kod Jireček — Radonić, *Istorija*, 41 i bilj. 22; Šišić, *Povijest*, 189 i 236—239; Skok, *Kako bizantski pisci*, 66, 67, 172 i 181; Hauptmann, *Seoba*, 53; *Viz. II*, 38 i bilj. 116; Klaić, *Povijest*, 62.

⁵⁵ Usp. Skok, *Kako bizantski pisci*, 66/67 i 70—72; također i uspoređena izdanja *De administrando Imperio* iz bilj. 23. i 27, i to *Viz. II* 30 i bilj. 81, a *Moravcsik* — *Jenkins* str. 130.

⁵⁶ Preglede mišljenja usp. kod F. Šišić, *Povijest*, str. 241—265 i N. Klaić, *Povijest*, str. 63—66; kao najveći doprinos rješenju problema postojanja Bijele Hrvatske vidi Hauptmann, *Seoba*, osob. 32, 44, 46.

⁵⁷ Sudbina je ove Lučićeve dopune vrlo zanimljiva. Davši je otisnuti u *Errata sic corrigenda* izdanja »*De Regno*« 1668. godine, nije ju više dao uvrstiti u *Addenda vel corrigenda* in opere *De Regno Dalmatiae et Croatiae* koja je zajedno s *Inscriptiones Dalmaticae* objavio u *Mlecima* 1673. Nije ju više ni rukom upisao u vlastiti primjerak tih »Dopuna« koji se danas čuva u Naučnoj biblioteci u Zadru. Naprotiv, u vlastitom Lučićevom primjerku »*De Regno*« 1666. nalazimo istu dopunu dopisanu na margini, ali s kraćenjem koje je izazvala nestašica prostora. Piše: *Ortel in Comitatu Ozwicien*. Rukopisne je ispravke iz šibenskog Lučićevog primjerka »*De Regno*« nastojao okupiti P. Kaer, *Aggiunte o correzzioni autografe di Giovanni Lucio al »De Regno Dalmatiae et Croatiae«, Rivista Dalmatica anno V, fasc. II, Zadar 1910—1911, 213—253, p. o. Zadar 1910, 1—41*. Čini se da nije uspoređivao *Errata* izdanja 1668, gdje Ortelijevo latinizirano ime nije pokraćeno, pa je propustio priliku da rukopisnu dopunu s margine shvati ispravnije no što mu je pošlo za rukom. U njegovu naime radu na str. 16 p. o. stoji kao autografska ispravka za ovo mjesto iz »*De Regno*« »ab aliquibus vocatur Ortel in Comitatu Ozwicien«. To pak znači

1. da Kaer predmnijeva da ono što je na margini treba uvrstiti u tekst;

ona naći i na današnjim kartama: najviši je vrh u Beskidima, na granici Češke i Poljske. Prijeđe li se, dolazi se točno onamo gdje je Hauptmann svojedobno na kartu upisao Bijelu Hrvatsku.⁵⁸ U literaturi što smo je uspo-ređivali prevladava premoćno tumačenje da je Porfirogenetova »Bagibarija« Bavarska.⁵⁹ Ne može se međutim odreći da Lučićeva tumačenja daje do-bar rezultat.

Budući da se nije posve izjasnio o tome kako su Hrvati ušli u Dal-maciju, ta lijepo lokalizirana Bijela Hrvatska ostala je u njegovu tekstu »stršati« bez konkretne veze s daljnjim zbivanjima.⁶⁰

Po svemu izgleda kako smatra da su svi budući stanovnici južnoslaven-skog prostora osim Slovenaca ušli ovamo s istoka. Međutim, u pogledu »služ-benog« ulaska Hrvata s onim je franačkim vrhovništvom postao toliko ne-određen da se može pretpostavljati kako je na umu imao i jedan ulazak Hrvata sa zapada.⁶¹

Ne upuštajući se u odgonetanje njegovih zatajenih predodžbi, očito je da s jasnom vremenskom distinkcijom razmišlja o sudjelovanju Hrvata u općeslavenskom gibanju i o »službenom« ulasku Hrvata i Srba na teritorij Dalmacije pod carskim vrhovništvom. Na neki način zapravo oblikuje tezu o dva hrvatska seobena vala. Dakako, zamisao mu je i kvalitativno i krono-loški različita od moderne verzije,⁶² ali analogija postoji.

Jezični argument koji je u vezi s ishodištima Hrvata i Srba iznio, po sredini je između starijih teza o »jezičnom klinu« Hrvata i Srba između Slovenaca, Makedonaca i Bugara i modernijih gledanja koja od Alpa do

2. da je zbog toga promijenio Lučićev tekst, jer njegovo ab aliquibus vocatur stoji umjesto Lučićeva ab aliquibus vocantur, što se tiče Karpata:

»Bagibarias enim vocabulum Slavum est, Graece detortum; id est *Βαβιαορσία* (babia oria) id est Babii montes, Slave *Babie Gore* id est Vetulae, vel vetularum montes, quo nomine Carpatii montes Poloniam ab Ungaria disternantes, ab ali- quibus vocantur« (45, 1, 27—33);

3. da u onome »Ortel« Kaer nije razabrao ime geografa i kartografa Abra-hama Ortelija, već je to smatrao geografskim nazivom u jednini i prilagodio mu Lučićev predikat (vocatur, jednina, umjesto Lučićeva vocantur, sc. Carpatii mon-tes). Taj je zahvat potpuno proizvoljan, jer u Lučićevu primjerku nema nikakve naznake da bi što trebalo mijenjati u tekstu. Predviđena je samo bilješka na mar-gini. Rezultat Kaerova zahvata je dakako poprilična besmislica.

⁵⁸ Hauptmann, Seoba; usp. osobito priloženu kartu.

⁵⁹ Prema podacima iz Šišićeva pregleda mišljenja o ovom problemu (Povijest, 260), jedan autor, Pavić, tumači Porfirogenetovo »Bagibarija« kao »Babje gore«. On, međutim, povezuje to s antičkim Bebijskim planinama i lokalizira na potez obiju Kapela i Plješevice.

⁶⁰ Zanimljivo je i vrlo zgodno utvrditi da se Lučićev novovjeki parnjak, Haupt-mann, također odbija izjasniti kojim su putem Hrvati zapravo ušli na svoje aktu-alno područje. Usp. Hauptmann, Seoba, 50.

⁶¹ O odvojenim ulascima Hrvata i Srba na južnoslavenski prostor iz različitih pravaca, što bi dijelom mogla sugerirati ova pretpostavka, već se odavna pisalo (usp. kod Šišića, Povijest, u pregledu teorija na str. 259). Verziju usklađenu s re-zultatima novih lingvističkih ispitivanja daje Grafenauer, Zgodovina, str. 303/304.

⁶² Grafenauer, Nekaj vprašanj, 82; Prilog kritici, 43; Zgodovina, 299 i 345.

Bugarske ne vide nikakva oštra reza, registrirajući ipak u slovenskome pojačan udio zapadnoslavenskih jezičnih elemenata.⁶³

Prihvaćajući mogućnost da se Slaveni koncem VI i početkom VII st. nalaze s obje strane Dunava i koncentrirajući se pri tome na donji tok rijeke, Lučić ocrtava stanje kakvo se i danas zamišlja. Podudarnost je još veća kad se uzme u obzir da je na II stupnju izlaganja registrirao i Slavene uz Dunav na domašaju Avarima nakon što su ušli u Panoniju 568.⁶⁴ Zbrojivši jedno i drugo, očito ima na umu da su Slaveni migrirali i preko istočnog i preko zapadnog kraja karpatskog luka.⁶⁵

Izuzimajući dolazak Hrvata i Srba iz Heraklijeve vladavine u raskoraku je s najuvreženijim današnjim mišljenjima.⁶⁶ Na to ga nije potaknulo Porfirogenetovo očito pretjerivanje s Heraklijevim utjecajem na zbivanja, nego drugačiji razlozi. Stoga će i ponuditi rješenje temeljeno na istom carskom imenu, a na pozornici povijesnih događaja ostaviti lik bizantskog vladara kojemu prelaze Hrvati i Srbi, koji organizira pokrštenje. S Lučićem je tu prilično u suglasju starija historiografija, novija pak nikako.⁶⁷ Valja, međutim, dobro zabilježiti da Trogiranin ne preuzima iz izvora ideju da bi i dolazak Hrvata i Srba ovisio o carevu pozivu, i potiskivanje Avara o njegovoj naredbi. Na koncu, ako je već riječ o reguliranom naseljavanju Slavena na teritorij Carstva, mora se priznati da uopće nije loše odabrao vladarsku osobu kojoj se nešto takvo može pripisati.⁶⁸

Povezujući dolazak Hrvata s Francima i produljujući interval od pada Salone do toga zbivanja, Lučić piše analogno nekim najsvježijim zamislima,⁶⁹ ali sličnost je odmah i narušena njegovom datacijom, koncepcijom o pokrštenju i negativnim karakteristikama koje pridaje franačkom vrhovništvu.

⁶³ Jireček — Radonić, *Istorija* 58; Šišić, *Povijest*, 242 i 247/248; N. Klaić, *Marginalia uz problem doseljenja Hrvata*, *Rasprave SAZU V — Hauptmannov zbornik*, Ljubljana 1966, 20 i 21; Klaić, *Povijest*, 63; Grafenauer, *Zgodovina*, 283. Usp. i prema bilj. 61.

⁶⁴ HNJ 86; Grafenauer, *Zgodovina*, 289.

⁶⁵ Uz mjesta iz prethodne bilješke usp. i mjesta iz bilj. 61.

⁶⁶ V. Klaić, *Povijest*, 47; Jireček — Radonić, *Istorija*, 57; Šišić, *Povijest*, 234 i 235, i u pregledu tuđih mišljenja na str. 242—265; Grafenauer, *Nekaj vprašanj*, 87; Klaić, *Povijest*, 132 i 137; Grafenauer, *Zgodovina*, 299 i 345.

⁶⁷ Od potpunog prihvaćanja Porfirogenetova prikaza, preko faze kad se Herakliju najčešće oduzimalo organiziranje pokrštavanja, do faze kad se sustavno upozorava na preuveličanu carevu ulogu, usp. kod V. Klaića, *Povijest*, 47 i 54; Jirečeka — Radonića, *Istorija*, 126—127; Šišića, *Povijest*, s pregledima starijih mišljenja, osobito Nodilova i Županićeva, na str. 258 i 262, a vlastita interpretacija na str. 386 i 387 s bilj. 20; nadalje, Hauptmann, *Scoba*, 50; Barada, *Nadvratnik*, 415—416; Grafenauer, *Prilog kritici*, 25 i 26; HNJ 179 i 248; Klaić, *Povijest*, 37, 112, 136, 194.

⁶⁸ Justinijan II organizator je i provoditelj preseljavanja i naseljavanja Slavena i pripadnika drugih etničkih skupina i na relaciji Balkan — Mala Azija, a kamoli ne unutar samog Balkana. Usp. Ostrogorski, 144—146 i 152.

⁶⁹ Usp. Margetić, o. c. iz bilj. 21.

Podvrgnutost Francima i buna iz Porfirogenetova spisa danas se vežu uz zbivanja IX stoljeća,⁷⁰ pa to kod mnogo autora premješta naprijed i pokrštenje Hrvata i veže ga uz Franke.⁷¹ Neki zbog toga pomiču i sam dolazak Hrvata i Srba do kraja VIII st.⁷²

Spomenuli smo da Lučić obrađuje i period franačke vlasti nad južnoslavenskom Hrvatskom, a prikazuje ga gotovo isključivo prema franačkim izvorima iz doba Karla Velikog i Ludovika Pobožnog. Nije dakle razabrao podudarnosti s tim događajima koje su u izvještaju iz *De administrando Imperio* danas uočene. Tako je i nastalo fantomsko franačko vrhovništvo nad Hrvatima o. 640, kad ga — prema onome što se danas zna — jednostavno nije imalo gdje biti.⁷³

Posljednja stavka petog stupnja Lučićeva izlaganja logično proizlazi iz ranijih postavki o konvivenciji. Treba uočiti da i kod njega intenzivno povezivanje starog i novog stanovništva u Dalmaciji nastupa nakon dolaska Hrvata. Iako je sam dolazak datirao kasnije no što se donedavna obično činilo, ulazak Hrvata u gradove kod njega je raniji no što je itko u novije vrijeme bio sklon pretpostaviti.⁷⁴ To zapravo najviše iznenađuje kad se imaju na umu prilično raširene ocjene o Lučiću-venetofilu, Lučiću čije djelo »ne odiše duhom hrvatskim«. Lučiću koji se »priklonio dalmatinsko-romanskoj strani«. Ovo je jedna potkrepa suprotnim mišljenjima.

Preostaje nam još stupac s datacijama, gdje su najveće razlike prema rezultatima koji su danas najopćenitije prihvaćeni.

O datumu prvog slavenskog prodora u Dalmaciju već smo razložili.

Konac razdoblja pljačkaških zaleta određen je padom Salone. Predloženim datumom Lučić je u skladu s nekim starijim mišljenjima, dok od objave natpisa opatice Ivane iz Salone prevladava datacija u drugo deset-

⁷⁰ Npr. Šišić, *Povijest*, 386 i 387 s bilj. 20; Klaić, *Povijest*, 138 i 194.

⁷¹ Karaman, 428; P. Skok, *Kako bizantski pisci*, 180; Šišić, *Povijest*, 308; Grafenauer, *Prilog kritici*, 27; HNJ 237; Klaić, *Povijest*, 84—86, 192—195, i 203—206; Margetić *passim*, a osobito 60—61, 83, 84.

⁷² Margetić, kao u prethodnoj bilješci.

⁷³ Prema zakarpatskoj Hrvatskoj Francima zakreću put Samov savez, koji obuhvaća i Karantaniju. Prema južnoslavenskoj Hrvatskoj brana je još i langobardska država.

⁷⁴ Proces prodora slavenskog elementa u primorske gradove smatra se sporim, a slavizacija gradova završenom tek u XV stoljeću. Usp. npr. Foretić, *Pogled o Ivanu Luciću*, Radovi Instituta za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu 14 (1) 1981, 48. Pretpostavljajući ženidbene veze s posljedicama koje se od toga moraju izvoditi od kraja VII st., Lučić je u odnosu na takve postavke vrlo smion, a dojam što ga stvara njegov prikaz u boljem je skladu s rezultatima modernih ispitivanja onomastike stanovništva u primorskim gradovima negoli mišljenja poput gornjeg. (Usp. npr. V. Jakić - Cestarić, *Etnički odnosi u srednjovjekovnom Zadru prema analizi osobnih imena*, Radovi Historijskog instituta JAZU u Zadru 19/1972, 99—166.) Paradoksalno je pri tom da je V. Foretić u citiranom radu pokazao potpunu uvjerenost u Lučićeve promletačke sklonosti.

⁷⁵ Šišić, *Povijest*, 29; Priručnik, 58; Kostrenčić, *Ivan Lucius*, 7.

ljeće VII st., najčešće nedugo nakon 614. godine.⁷⁶ U Lučića je dakle period pljački za 26 godina duži.

Nadalje, držeći se spomenutog datuma i ostavljajući za dolazak Hrvata najviše koje desetljeće, autori su sve donedavna to zbivanje najčešće povezivali s avarsko-slavensko-perzijskim debaklom pod Carigradom (626), pomičući ga eventualno i u nešto kasniji dio Heraklijeve vladavine.⁷⁷ Prema njima je Lučićev period konvivencije bez Hrvata nerazmjerno dugačak, a sama datacija dolaska Hrvata i Srba prekasna.

Drugi autori, inzistirajući na franačkom udjelu u dolasku Hrvata, izuzimaju to zbivanje iz Heraklijeve vladavine kao i Lučić, ali dataciju pomiču sve do konca VIII stoljeća, utrostručujući Trogiraninov pedesetogodišnji period života Slavena u Dalmaciji pod avarskim vrhovništvom, a bez prisutnosti Hrvata.⁷⁸

Koliko smo mogli zamijetiti, na konac VII stoljeća ne pomišlja nitko osim Lučića.⁷⁹

Neki nalazi iz Salone mogli bi, čini se, obnoviti dataciju napuštanja grada za kakvu se odlučio Lučić.⁸⁰ To bi opravdalo i dulji period pljačkaških zaleta, a u opisu kasnijih zbivanja izazvalo bi ili približavanje njegovoj dataciji (zadrži li se interval do dolaska Hrvata), ili nove razlike (bude li se ustrajalo na tome da dolazak Hrvata i Srba ostane unutar Heraklijeve vladavine). Moguće su dakako i drugačije kombinacije, no to je stvar budućnosti.

—

O dolasku Slavena (uključivo Hrvate i Srbe) Lučić je pisao iz perspektive svoga zanimanja za prošlost ograničenog područja — dijela »primorske Dalmacije«. Između njegova izlaganja i pisanja o tome u modernoj historiografiji postoje dakako razlike, ali uz to i podudarnosti i analogije. U ovom prikazu upozoreno je na ponešto od svakoga. Nijedno nije iscrpljeno, ali držimo da se vidi kako su podudarnosti i analogije prilično brojne.

Valorizacija izloženih Lučićevih i njima analognih ili čak identičnih kasnijih rezultata posao je za stručnjaka u srednjovjekovnoj povijesti, te smo je izbjegavali.

⁷⁶ V. Klaić, *Povijest*, 45 i 47; F. Bulić, *O godini razorenja Solina*, Izabrani spisi, Split 1984, Splitski književni krug, 291—331, prijevod članka objavljenog u *Bulletino di archeologia e storia Dalmata* 29/1906, 268 i d. (dalje: Bulić, *O godini*); Jireček — Radonić, *Istorija*, 54; Šišić, *Povijest*, 232; Barada, *Nadvratnik*, 415; Grafenauer, *Nekaj vprašanj*, 82; HNJ 87; Klaić, *Povijest*, 132.

⁷⁷ *Usp. bilj.* 66.

⁷⁸ Margetić, kao u *bilj.* 71.

⁷⁹ Tako se eventualno datira bizantsko pokrštenje Hrvata, *usp. npr.* V. Klaić, *Povijest*, 53 i Barada, *Nadvratnik*, *passim*. Također i pregled literature u HNJ, 237.

⁸⁰ Cambi, u »Pogovoru« izdanja odabranih spisa don Frane Bulića iz *bilj.* 76 na 641 izvješćuje preliminarno o depou bizantskog novca u Salonu, koji se ne može datirati prije 3. desetljeća VII st., a ukopan je mogao biti u 3. ili 4. desetljeću.

Ipak se može dodati kako bliskost između Lučićeva pisanja i pisanja mnogih autora iz popisa usporedene literature, osobito starijih, proizlazi iz činjenice da su i oni još zaokupljeni utvrđivanjem činjenica iz razmotrenog razdoblja u tradicionalnom faktografskom smislu, baš kao što je bio i Lučić u XVII stoljeću. Razlog je tome dijelom u oskudici izvora.

Dakako, usporedi li se izlaganje u *De Regno* s najnovijom uspoređenom sintezom koja mu je po tematici najbliža, s »Poviješću Hrvata u ranom srednjem vijeku« N. Klaić, razlike između Lučićeva i modernog pisanja povijesti bit će najočitije. No ta se sinteza po osuvremenjenom pristupu povijesnim problemima dobrano razlikuje i od starijih uspoređenih radova iz ovog stoljeća. Nema sumnje da pri takvom stanju Lučićev i od njih više stoljeća stariji prikaz zavređuje priznanje i poštovanje.

Zavređuje ga sam po sebi, jer je sistematičan i konzistentan, zavređuje ga s obzirom na vrijeme nastanka, osobito imajući na umu stupanj razvoja hrvatske historiografije kad se pojavio; zavređuje ga za svaku podudarnost koja se pojavila u modernoj historiografiji, a osobito se doima zaokruženim repertoarom izvora.

O problemima koje je Lučić u razmotrenim poglavljima zahvatio postoji opširna moderna literatura. Dokaz je i to što se gotovo nemoguće prihvatiti *lege artis*, recimo, analize Porfirogenetovih izvještaja o tim zbivanjima, a da se ne utroši velik prostor na pregled ranijih rezultata. Koliko smo mogli primijetiti iz usporedene literature, Lučićevi rezultati koje smo ovdje razmotrili gotovo se i ne spominju.⁶¹

Držimo da njemu bez ikakve sumnje pripada prvo mjesto u takvim prikazima.

⁶¹ Izuzmemo li one radove koje smo citirali, a njihovi su se autori bavili upravo Lučićem, djelom »De Regno« ili razvojem historiografije, preostaje u literaturi uspoređenoj za ovaj prikaz samo pet spomena Lučića zbog rezultata koje smo ovdje razmatrali:

Bulić, O godini, 294 spominje njegovu dataciju pada Salone; Šišić, Povijest, 242 spominje ga zbog njegova jezičnog argumenta u izlaganju o dolasku Slavena; u HNJ na 235 rečeno je za nj u pregledu literature da je prvi dao kritički prikaz povijesti Hrvata do XII st.; u uvodnoj bilješci komentara Moravcsik — Jenkinsova izdanja *De administrando Imperio* (usp. bilj. 27) na str. 95 ukazano je Lučiću nešto više pažnje, ali prilično jednostrano i s ne posve točnim shvaćanjem usmjerene na njegovu opasku o jeziku Južnih Slavena.

Résumé

LA PRÉSENTATION DE L'ARRIVÉE DES SLAVES DANS L'OEUVRE DE REGNO DALMATIAE ET CROATIAE DE IVAN LUČIĆ DE TROGIR

Bruna Kuntić-Makvić

En 1666. Ivan Lučić a fait imprimer à Amsterdam son ouvrage *De Regno Dalmatiae et Croatiae*. Grâce aux qualités de cette oeuvre il est nommé «père d'historiographie croate» par des historiens croates modernes. En plus, ils l'ont appelé «fondateur (père) de l'historiographie critique croate».

Un tel honneur est justifié par la présentation de l'arrivée des Slaves sur le territoire slave méridional, contenue dans les cinq chapitres du tome I de *De Regno* (ch. VII—XI, p. 38—46).

Ce texte est fondé sur des sources minutieusement choisies et analysées, dont les cinq, appartenant à l'antiquité, ne servent qu'à faciliter le travail sur les plus récents. Vingt proviennent du Moyen âge, de VIII—XIV siècle, et font partie du cercle byzantin, occidental et dalmate. Les plus exploitées sont *De administrando Imperio* de Constantine Porphyrogénète et *Historia Salonitana* de Toma, l'archidiacre de Split. Le travail que Lučić a accompli en étudiant ces textes est un travail de pionnier, qui a cependant atteint une très haute qualité analytique.

Lučić a renforcé son exposé en mentionnant la littérature historiographique de XV—XVII sc. Il n'a mentionné que huit auteurs, mais ils ont écrit sur l'histoire hongroise, vénitienne, ecclésiastique, tcheque, polonaise, autrichienne et dalmate.

Par le choix que Lučić a fait, il a montré d'avoir joint, avec succès, les deux qualités essentielles, d'historien, qui sont parfois opposées l'une à l'autre: l'érudition et la concentration sur l'essentiel.

En plus, Lučić a été le premier à formuler, d'une manière scientifique, plusieurs questions historiques concernant le territoire de Dalmatie et de Croatie de son temps, et qui sont toujours actuelles:

— le destin de ce territoire au cours des migrations des peuples jusqu'à la reconquête du Justinien;

— la distinction entre la période des dévastations avaro-slaves et la période du peuplement des Slaves;

— la datation et l'analyse de la période des dévastations; le même pour la période du peuplement;

— les conditions de la coexistence, et les influences externes;

— l'arrivée des Croates et Serbes: les causes, la datation, la provenance, les directions; les rapports avec les Francs et les Byzantins, la christianisation.

Lučić a étudié toutes ces questions en tenant compte du contexte historique des territoires voisins, et en même temps il a résolu plusieurs questions partielles dont nous mentionnons ici uniquement les plus attractives qui ont obtenu un succès notable chez les historiens: la possibilité d'un lien ethnique entre les Gothes et les Slaves; les divers aspects de la chute de Salone et d'autres villes de la côte; la signification de l'éthnique «Croate»; la localisation de la Grande ou la Blanche Croatie; le gouvernement de l'empereur Héraclius en tant que la période dans la quelle il faudrait situer le peuplement des Slaves en Dalmatie, l'arrivée officielle des Croates et des Serbes, l'anéantissement de la suprématie avaro et même la christianisation.

Dans les ouvrages récentes concernant les mêmes problèmes, on trouve beaucoup de conclusions analogues, semblables ou même identiques à celles de Lučić.

Ainsi, nous sommes d'avis que le nom de Lučić et le titre de *De Regno* ont mérité d'être mis en première place dans les aperçus de la recherche scientifique de la dite problématique historique.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

Bernard STULLI, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUŠ

LEKTOR

i

KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Časopis izlazi jednom godišnje

Pretplate i narudžbe šaljite na adresu:

Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 1000 din.

Izdavanje časopisa sufinancira

Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH — VII.
Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — svibanj 1986.